

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi

ÜNİTE ADI İletişim Tarihinin Kapsamı

ÜNİTE NO 1

YAZAR

İLETİŞİM TARİHİNİN KAPSAMI

İnsanlığın başlangıcıyla birlikte iletişimin gerek bireyler arası gerekse toplumsal düzlemde bir olgu olarak ortaya çıktığı ve tarihin her döneminde insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olarak hep önemli olduğu dikkat çekmektedir. Yaşayan her canlı organizma gibi iletişim ve benzeri sosyolojik süreçlerin de bir tarihinin oluştuğu ve haliyle iletişim disiplini içinde bir çalışma alanı olarak son dönemlerde üzerinde yoğun bir biçimde durulduğu fark edilmektedir.

İletişim tarihi diğer tarihsel süreçler gibi kendiliğinden ortaya çıkan ve oluşan bir özellik arz etmemiş, aksine insanlık tarihindeki ekonomik-politik, sosyokültürel kırımlarla birlikte dinamik bir mücadele alanı olarak gelişim göstermiştir.

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE GELİŞİMİN GENEL BİR TARİHİ

İnsanlığın ortaya çıkışından günümüze gelinceye kadar toplumsal değişim ve gelişimin dinamik bir karakter ortaya koyduğu, ekonomik, politik ve teknolojik bağlamda yaşanan belli kırılmalara bağlı olarak evrildiği söylenebilir. Dolayısıyla, insanlık tarihinin aynı zamanda toplumsal değişim ve gelişimin tarihi olarak görüldüğü ve bu kapsamda iletişim tarihinin de ortaya çıktığı ifade edilebilir.

İlkel topluluklardan modern topluma, yüz yüze boyuttan kitle boyutuna, sözden yazıya, matbaadan telgrafa değişim ve gelişimi somutlaştıran birçok husus iletişim tarihinin mevzu haline gelmiştir.

İlkel topluluktan uygar topluma toplumsal değişim ve gelişim bağlamında toplumbilim yazınında iki farklı (tutucu ve değişimci) yaklaşım çerçevesinde toplum türleriyle ilgili bir ayırım oluştuğu gözlenmiştir.

Tutucu yaklaşım çalışmalarında ilkel-uygar karşıtlığı çerçevesinde düz çizgisel bir süreç olarak toplumsal değişim ve gelişimin gerçekleştiği -avcı ve toplayıcı bir topluluktan sanayi ötesi bir topluma gelindiği- kabul görmektedir. Tutucu yaklaşımda 'uygar' ile kastedilen şey aslında 'modern' olup ilkel-modern karşıtlığı bağlamında modernlik idealleştirilmektedir. Dolayısıyla, yine düz çizgisel bir süreç olarak toplumsal değişim ve gelişimin modern olmayandan olana doğru evrildiği ileri sürülmektedir.

Avcı-Toplayıcı Topluluklar

Araç yapan ilk toplulukların yeryüzünde görülmesinin yaklaşık tarihi zamanımızdan iki üç milyon yıl öncesinden tarımsal üretimin başladığı yaklaşık on bin yıl öncesine kadar geçen süre olup, bu süre modern-öncesi toplumlardan avcı-toplayıcı topluluk dönemini oluşturmaktadır.

İnsanlığın ilk ve en uzun dönemi avcılık ve toplayıcılık ile geçmiş, küçük kabileler halinde yaşayan insanlar doğadan balık, kuş ve benzeri hayvanları avlayarak, yabani bitki ve meyveleri toplayarak hazır geçinmiştir. Vahşi yaşama karşı kendilerini savunmak, vahşi yaşamdan beslenip üreyebilmek amacıyla taş ve tahta gibi ilkel tekniklere dayalı araçlar kullanan bu ilkel toplulukta cinsiyete dayalı olarak bir işbölümü gelişmiş, erkekler avcılık, kadın, yaşlı ve çocuklar ise toplayıcılık işiyle uğraşmışlardır. Mülkiyetin henüz söz konusu olmadığı avcı ve toplayıcı topluluklarda sahip olunan mal ve eşyalar kabilenin bütün üyeleri tarafından ortaklaşa kullanılmıştır.

Göçebe-Çobanlı Topluluklar

Avcı-toplayıcı topluluklarda zamanla kadınların toplayıcılıkta uzmanlaşarak yabani bitki ve meyveleri evcilleştirmeleri ve benzer şekilde erkeklerin avcılıkta uzmanlaşarak yabani hayvanları evcilleştirmelerinin sonucu olarak daha sulak ve verimli arazilere ulaşmak ümidiyle göçebe ve pastoral (çobanlı) bir topluluk ortaya çıkmıştır. Deyim yerindeyse asalak bir ekonomiden üretici bir ekonomiye geçilen bu toplulukta, insanlar hayvan sürülerine sahip olarak ve gıda üreticisi bir konuma gelerek kendi geçim kaynakları üzerinde belli bir kontrole sahip olmuşlardır. Göçebe-çobanlı bir örgütlenmenin sonucu olarak zamanla toplumsal cinsiyet, otorite ve mülkiyet yapılarında önemli değişimler meydana gelmiştir.

Tarım Toplumu

Göçebe toplulukların Mezopotamya ve Nil vadisi gibi geniş sulak ve verimli arazileri keşfetmeleri ve sonrasında bitkisel ve hayvansal besin üretiminin artmasıyla insanlık yaklaşık olarak M.Ö. 8000’lerde yerleşik yaşama geçmiştir. Ziraat ve hayvancılığa dayalı yerleşik yaşamın sonucu olarak tarım toplumu ortaya çıkmış, böylece insanlık toprağı kontrol altına alıp hâkimiyet kurmuş ve mülkiyetine geçirmiştir. Tarımsal üretim, avcılık ve toplayıcılıktan daha fazla ve disiplinli çalışmayı gerektirirken, aynı zamanda tarım mevsimleri dışında insanlara oldukça uzun bir ‘boş zaman’ bırakabilmiştir. Bu boş zamanla birlikte insanlar başka işlerle uğraşma olanağı bulabilirken, bu olanağın ilk ürünü olarak kadınlarca yapılan ve ev ekonomisi içinde kalan çömlekçilik ve dokumacılık ile erkeklerce yürütülen silah yapımı ve doğramacılık zanaatları ortaya çıkmıştır.

Kendi ihtiyacının ötesinde ‘artı ürün’ün üretildiği tarım toplumunda kişiler, bu ürünleri depolayabildikleri gibi kendilerinde olmayan ürünle mübadele yoluna giderek ekonomik ve ticari ilişkileri başlatmışlar ve haliyle kişisel zenginlik ve bu zenginliğe bağlı olarak daha fazla özel mülk sahibi olmuşlardır. Ekonomik ve ticari ilişkilerin giderek yoğunlaşması ve kayıt altına alma zorluğu yaşanması, ürünlerin pazarda tutundurulma isteği iletişimi ve iletişime dayalı faaliyetleri önemli hale getirmiş ve dolayısıyla iletişim bağlamında ilk sayılabilecek bir icat yani yazının icadı M.Ö. 3500’lerde gerçekleşmiştir.

Sanayi Toplumu

İlk olarak İngiltere’de görülen sanayileşme olgusuyla, tarım toplumunda hayatta kalabilmeyi sağlayacak geçim için çalışan insanlık, çok büyük oranlarda ve hatta sadece kâr elde etme çabası içine girmiştir. Tarım toplumunda ortaya çıkan kentli tüccar-orta sınıf, sermaye birikimi ve Sanayi Devrimi’nin etkisiyle daha çok üretip kazanarak burjuvazi sınıfına geçiş yapmış ve 1789 Fransız Devrimi’yle kendi burjuva devrimini gerçekleştirmiştir.

Sanayileşme olgusunu ortaya çıkaran kimi önemli sebeplerden söz edilebilir. Bunlar;

- Modern bilim ve bilginin pazar amaçlı üretim sürecine geniş ve sistematik olarak uygulanması,
- Ekonomik faaliyetin daha geniş çaplı ulusal ve uluslararası pazarlar için üretime doğru bir ihtisaslaşmaya yönelmesi,
- Nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimden kentlere göç etmesi,
- Üretim biriminin şahsi olmaktan çıkarak ortaklık ve kamu teşebbüslerine daha fazla dayalı hale gelmesi,
- İş gücünün temel mallar üretiminden hizmetler üretimine kayması
- Emeğin değersizleşmesi, sermaye kaynaklarının daha yaygın ve yoğun bir şekilde kullanılması,
- Sermaye ya da üretim araçlarına sahipliğin yeni sosyal ve mesleki sınıfları ortaya çıkarması.

Kronolojik olarak bakıldığında sanayi toplumunu ortaya çıkaran kimi önemli gelişmeler şunlardır:

- Buharlı motorun icadı ve dokuma endüstrisinde kullanılması,
- Demir-çelik kullanımının yaygınlaşması,
- Ulaştırma ağlarının gelişmesi ve genişlemesi,
- Daha hızlı ve kolay iletişim için telgraf ve telefonun icat edilmesi,
- Bireysel konforu önceleyen otomobilin üretilmesidir.

Sanayi-Ötesi Toplum

Dünyada 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1960’larda kapitalizm, -1929 Ekonomik Buhan sonrası yaşamış olduğu ikinci önemli krizden ilkinde olduğu gibi kendini revize edip yeniden yapılandırarak çıkmıştır. Bu krizle birlikte bilhassa ABD ve Japonya’da toplumsal karakteristiğın değişime uğradığı görülmüştür. Kapitalizmin yeniden yapılanması sürecinde iş yapma pratikleri ve teknolojik gelişime bağlı olarak yeni bir toplum yapısının ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Bu yeni toplumsal yapıyı Daniel Bell “sanayi-sonrası toplum”, Peter Drucker ise “bilgi toplumu” olarak ifade etmiştir.

Sanayi-ötesi toplumda bilgi önem kazanırken, aynı zamanda iletişim teknolojileri ve araçlarınca teşvik edilen tüketime dayalı hedonist bir yaşam biçimi ön plana çıkmıştır. Böylece, kanaatkâr bir toplumdan tüketim toplumuna geçilirken, paylaşımcı kişiliklerin yerini narsist ve egoist kişilikler almış ve kitle iletişim araçlarınca çekici kılınan ben-merkezli bireyci bir yaşam yaygınlık kazanmıştır.

ANTİK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE İLETİŞİM OLGUSU VE ARAÇLARI

Taş devrinde yani ilkel topluluklarda doğanın kendisine sunduğu araç ve gereçleri olduğu gibi kullanan insanlık, özellikle kaba ve yontma taş devirlerinde bu araçlara şekil vermeyi başarmıştır. İkel topluluklarda kişilerarası boyutta ilk iletişim ve haberleşme aracı olarak işaretlemeyi kullanan insanlık, yüksek tepeler üzerinde ateş yakarak uzaklardan görülecek şekilde duman bulutları oluşturmaya çabalamıştır. Devamında ‘tam tam’ çalarak sesli iletişim kurmayı denemiştir.

Antik çağlarda güvenlik, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını doğadan karşılayan insanlık, sulak ve verimli arazileri keşfettiğinde yerleşik yaşama geçerek topluluk içerisinde bir yaşam geliştirmiş ve iletişimsel araçları çeşitlenmeye başlamıştır. Yazının icadı yazılı iletişim aracı olarak önce tabletin, sonra papirüs ve parşömenin kullanılmasına neden olmuştur. Volume ve Codice gibi ilkel ilk el yazması

kitaplar ortaya çıktığında antik çağın ilk kütüphaneleri de oluşmaya başlamıştır.

Girişimci bir orta sınıfın oluşmaya başladığı 15. yüzyılda Gutenberg matbaası ile karşılaşmıştır. Matbaayla birlikte el yazması kitapların yerini "sessiz öğretmen" olarak ifade edilen ilk kitle iletişim aracı olarak basılı kitap almış ve halk kütüphaneleri yanında özel kütüphaneler de yaygınlaşmaya başlamıştır. Kurumsal ve örgütsel bir yapı olarak basım sektörünün geliştiği 16. ve 17. yüzyıllarda basılı diğer ürünler yani ilk modern gazeteler ve dergiler ile karşılaşmıştır.

Basım sektöründe bunlar yaşanırken Sanayi Devrimi'nin etkisiyle 19. yüzyıl sonlarına doğru iletişimi ulaşımına bağımlı olmaktan kurtaran ve daha da hızlanmasını sağlayan bir gelişme yaşanmış ve elektronik telgraf icat edilmiştir. İletişim tarihi açısından önemli bir kırılma olarak kabul gören bu gelişme, diğer elektronik kitle iletişim araçlarının da icadına zemin ve kolaylık oluşturmuştur.

İLETİŞİM TARİHİ VE DÖNEMLERİ

İletişim tarihi, insanlık ve bütün bir toplumsal değişim ve gelişimin ortaya çıkardığı iletişim araçları ile bu araçların içinde doğup geliştiği ekonomik, politik, tarihsel ve toplumsal arka planı sosyolojik bir yaklaşımla ele alıp analiz etmeye çalışmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve ilk insanla birlikte beliren iletişim olgusunun, üretim biçimi ve ilişkileri çerçevesinde insanlığın geçirmiş olduğu toplumsal değişim ve dönüşümler ile öneminin arttığı, ekonomik, politik ve toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya çıkan teknolojik gelişim sonucu çeşitlenen yöntem ve araçlara göre şekillendiği dikkat çekmektedir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak da iletişim tarihinin dönemsellik kazandığı iddia edilmektedir.

Baldini, iletişim dünyasının yakın ve uzak geçmişine göz atıldığında zaman içinde birbirini izleyen üç temel devrimle karşılaştığını ve bu devrimlerin; (a) M.Ö. 3500'lerde yazının bulunması, (b) M.S. 15. yüzyıl ortalarında matbaanın gelişmesi, (c) M.S. 19. yüzyıl ortalarına doğru telgrafın icadı olduğunu belirtmektedir. Bu devrimler kapsamında kullanılan iletişim araçlarının ışığı altında son altı bin yıl içinde birbirini izlemiş en az dört farklı kültürün (a) sözlü kültür, (b) yazılı kültür, (c) basılı kültür, (d) elektronik kültür olduğunu ortaya koymaktadır.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Sözlü Kültür ve Toplumsal Yapılar
ÜNİTE NO 2
YAZAR

SÖZLÜ KÜLTÜR VE TOPLUMSAL YAPILAR

İnsanlığın başlangıcından özellikle yazının icadına kadar bilginin üretilmesi ve üretilen bilginin aktarılması sürecinde söz önem kazanmıştır. Söze dayalı bilginin başat bir rol oynadığı bu süreçte ilkel ve komünal bir topluluk hayatıyla birlikte sözlü kültür oluşmuştur. Sözlü kültürde, sözün en güzel bir şekilde söylenmesi ve üretilen sözlü bilginin insanların hafızasına nakşedilmesi noktasında ozan denilen bilge kişiler ön plana çıkmıştır.

Sözlü kültür, bugün teknolojik gelişmelere rağmen toplumsal yaşamda direnç alanları oluşturarak önemini korumaktadır.

SÖZLÜ KÜLTÜR NEDİR?

İnsan topluluklarının yeryüzünde farklı görünüm ve yaşayışlarını tayin eden kültür kavramı, insanlığın yaşamı boyunca ortaya koyduğu maddi ve maddi olmayan bütün ürünleri kapsamıştır. Dolayısıyla, kültür alanında her ne varsa onların hepsinin yansımalarını sözlü kültür ortamında bulmak mümkündür. Jack Goody, oldukça müphem bir kavram olan sözlü geleneğin okur-yazar olmayan bir toplumda kuşaktan kuşağa söz aracılığıyla aktarılan her şeyi, diğer bir ifadeyle kültürün tamamını kapsadığını ileri sürmektedir. Goody her ne kadar kültürün tamamını kapsadığını iddia etse de, sözlü kültürün işlevinin günümüzde yazılı olan kültüre göre ikinci planda kaldığını vurgulamaktadır.

İnsanlığın ilk ve en önemli bilgi birikimi ve iletişim tarihinin ilk dönemi olan sözlü kültürü, geçmişten günümüze maddi ve maddi olmayan geleneğin tamamıyla sözlü (oral/ağızsız) olarak üretilmesi, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa anlatılarla yaygınlaştırılması ve kuşaktan kuşağa söz ile aktarılması olarak tanımlayabiliriz.

Onğ'a göre toplumun ortak malı olarak görülen sözlü kültür, hazır kalıpların deneyimleri pekiştirip biçimlendirmesiyle oluşmuş ve metinden yoksun olduğu için toplum hafızasında yüzyıllara dayalı olarak gelişmiş ve halkın bilincine etki ederek varlığını sürdürmüştür.

SÖZLÜ BİLGİ, BELLEK, FORMÜL VE KULAK

Sözlü bilgiyi, insanlık tarihinde gündelik yaşam pratiklerine bağlı olarak deneyim ve gözlem yoluyla elde edilen, henüz yazının olmadığı bir dönemde sadece ağız yoluyla konuşularak üretilen, kulaktan kulağa şifahi olarak aktarılıp yaygınlaştırılan ve insan belleğinde kayıt altına alınarak depolanan malumat şeklinde tanımlamak mümkündür.

Sözlü bilgi insanlığın ilk döneminde deyim yerindeyse gündelik bilgi olarak işlev görmüş ve yazının icadına kadar da egemenliğini sürdürmüştür. Her ne kadar bilimsel olmasa da uzun yıllar boyunca tecrübe ve gözlemlere dayanması sözlü bilgiyi insanlık için değerli hâle getirirken, bu bilginin ağız yoluyla üretiminde söz ustası kişiler yani ozanlar öne çıkmıştır. Sözlü bilginin, -en güzel biçimde söylenerek üretilmesi kadar- zaman içerisinde insanlığın ihtiyacına bağlı olarak artması dolayısıyla formüleleştirilerek bellekte kayıt altına alınması ve anımsanması da hayli önem kazanmıştır.

Yazının olmadığı bu kültürel ortamda yaşayan insanın belgeleri yokken, sadece belleği var olmuş ve salt anımsadığını bildiğinden anımsamak için kendisine yardımcı olacak bazı formüller geliştirmiştir.

Artan ihtiyaç ve anımsanma zorluğu nedeniyle bilgi, ses uyumuna dikkat edilerek ritmik açıdan formüleleştirilmiştir. Bu bağlamda herkesin bilebileceği ve kolayca akılda tutabileceği biçimde formüle edilmiş atasözleri, deyimler, bilmece gibi söz öbekleri oluşturulmuştur. Hâliyle bu kültürde bilginin depolanması ve anımsanması kapsamında bellek çok önemli bir yer tutmuş ve bellekleri en güçlü olan insanlar en bilgili sayılmıştır.

SÖZLÜ KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

Sözlü kültür toplumlarında, kültür ve iletişim dünyası kimi karakteristik özelliklere bağlı olarak cereyan etmiştir. Baldini'ye göre sözlü kültürün temel özellikleri şunlardır:

- En önemli duyu organı kulaktır,

- Sözlü iletişim tümce yapısını üstün tutmaktadır,
- Sözlü iletişim aşırıya kaçır,
- Sözlü iletişim yarışma biçimini tercih eder,
- Sözlü kültür tutucu ve gelenekseldir,
- Sözlü kültür taşkın ve katılımlıdır,
- Sözlü kültür omeostatik bir özellik gösterir,
- Sözlü kültür insanı soyut ve çözümsel olmaktan çok konumsal biçimde düşünür.

SÖZLÜ KÜLTÜRÜN ARAÇLARI

Sadece dil, söz, kulak ve belleğe dayanan sözlü kültür okumaya, yazmaya, bilgiyi aktarmaya ve almaya yarayan teknolojiye yoksundur. Salt konuşulan ve dinlenen bu kültürde, insan sesi ve belleği gibi çok dayanıksız ve dirençsiz araçlar öne çıkmıştır. Yine de sözlü kültür insanı kültürel mirasın aktarımı noktasında sözlü araçlar yanında -sözün kalıcılığını sağlayabilmek amacıyla- sesli araçlar ile sözsüz imgelere dayanan bir nevi sessiz araçlar da geliştirmiştir.

Sözlü kültürde kültürel mirasın aktarımında en önemli öge, toplumsal hayatın en dolaysız ve kapsamlı anlatımı olan dil olmuştur. Yazılı kayıt imkânından yoksun olan sözlü kültürde bilgi, birleştirme, tekrar ve kalıplaştırma yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, belleği güçlendirmek amacıyla atasözleri, deyimler, deyişler, bilmece, tekerlemeler, maniler, hikâyeler, masallar, destanlar gibi çeşitli söz kalıp araçları geliştirilmiştir.

Söz kalıpları zaman içerisinde ortaya çıkan bilginin aktarılması sorununa da çare olmuş ve bu bağlamda ritmik ve düzenli bir söz kalıbı olarak şiir bulunmuştur. Söz benzeşmesi ve hece sayısı açısından karakteristik bir özellik gösteren şiir, öğrenilenlerin saklanıp korunmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir misyon üstlenmiştir. Zaman içerisinde müzik ve dansla da birleşen şiir aracılığıyla ortak bir toplum belleği oluşturulmaya çalışılmıştır. Sözlü kültürde bilgiyi aktarmada en çok kullanılan yöntemlerden biri olan yineleme, şiirde söz benzeşmesinin ağırlık kazandığı nakarat kısımlarında özellikle çokça kullanılmıştır.

Sözlü kültürde belleğe yardımcı olmak amacıyla söz kalıpları yanında farklı araçlar da geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri, ezberle de ilişkili olan müzik ve ritim gibi sesli araçlar ile onlara eşlik eden bedensel hareketlerdir.

Yine sözü belleğe kaydetmede -ezberin dışında- bir bellek, hatırlatma ve kayıt aracı olarak ritüeller üzerinde de durulabilir. Geçmişte yaşanan önemli bir olayın anıldığı törensel ritüellerde, o olayı temsil eden sözcük ve imgelerle hadise yeniden sunularak yaşatılmaya çalışılmıştır.

Sözlü kültürde farklı bir bellek aracı olarak Assmann'ın belirttiği gibi 'hatırlatma mekânları' üzerinde de durulması gerekir. Yazar, belleği pekiştirmede mekânın hatırlatma gücünün önemli bir rolünün olduğunu ve hatta mimari yapıların ötesinde bütün bir coğrafyanın bile kültürel bellek için bir araç olarak kullanılabildiğini kimi örnekler üzerinden vurgulamaktadır.

Sözlü kültürde karşılaşılan bir diğer bellek yardımcısı İnkâ'larda 'quipu' adı verilen sicil ya da kayıt amaçlı araçtır. Quipu, değişik renk ve uzunlukta üzerinde düğümler bulunan şeritlerin sarktığı iplerden oluşmuştur. Her renk belli bir nesneyi simgelerken, düğümler ise sayıları göstermiştir.

DÜNYADA VE TÜRKLERDE SÖZLÜ KÜLTÜR

Dünyada sözlü kültürün en belirgin örnekleri olarak efsane ve destanlar karşımıza çıkmaktadır. Efsane ve destanlar ya da diğer bir ifadeyle söylenceler belli amaçlar için ortaya çıkmış, binlerce yıl boyunca yaşayarak günümüze kadar ulaşmışlardır. Söylenceler ortaya çıkış amaçlarına göre yaratılış ve kahramanlık gibi türlere ayrılırken, yaratılış söylencelerinin evrenin doğasını açıklamayı, kahramanlık söylencelerinin ise ait oldukları kültürdeki toplum üyelerine gerekli davranış ve tavırları öğretmeyi amaçladıkları anlaşılmaktadır.

Oğuz Kağan destanı, Türk tarihinde ve kültüründe önemli bir kaynak olarak öne çıkar. Bu destanda, Türk kabileleri manasına gelen Oğuz'un cihan fethini gerçekleştirme arzusu, bu arzunun ortaya çıkış nedenleri ve bu uğurda ona yardım edenler anlatılır. Oğuz Kağan'ın ortaya koyduğu düşünceler ve kurallar, bir gelenek, sözlü bir emir gibi "töre" adı altında tüm Türk devletlerinin içerisinde yer bulabilmiştir. Oğuz Kağan destanının epizotları olan ve halk hikâyesi olarak geçen Dede Korkut hikâyeleri on iki hikâyeden oluşmuş ve bu hikâyeler Türk tarihinin en eski devirlerden 16. yüzyıl Osmanlısına kadar uzanan izler taşımıştır.

Bu destan ve hikâyeler Türk toplumunda 'ozan' denilen halk hikâyesi anlatıcısını ortaya çıkarmıştır. Manzum bir dil ve kopuz denilen çalgı ile diyar diyar dolaşarak anlatılarını sunan ozanlar, uzun yıllar boyunca Oğuz Kağan'ın ve Oğuz boylarının kahramanlık anılarını ve hikâyelerini Dedem Korkut isimli çok eski bir ozana dayandırarak anlatmışlardır. Türklerde sözlü kültürün nesilden nesile aktarılmasında 'meddah' adı verilen anlatıcıların da önemli bir rol oynadığı dikkat çekmiştir. Türklerde sözlü kültürün aktarımı noktasında öne çıkan kurumlardan biri de 'âşıklık' geleneğidir. Köklü bir geçmişi olan bu gelenekte âşık, saz çalarak şiir okuyan ve manzum bir dille hikâye anlatan kişi olarak bilinir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Yazının İcadı ve Sosyolojik Gelişimi
ÜNİTE NO 3
YAZAR

YAZININ İCADI VE SOSYOLOJİK GELİŞİMİ

İletişim, insanlığın yeryüzünde varlığı ile eş zamanlı başlamıştır. İlk çağlarda iletişim öncelikle haberleşme demektir ve hayatta kalmak, nesli korumak ve devam ettirmek için çok önemlidir. Haberleşme için farklı coğrafyalarda farklı metotlar kullanılmıştır.

YAZININ İCADI

Bazı sembol, simge ve işaretler yoluyla, düşüncenin uygun bir yüzey üzerine aktarılmasına yazı denir.

Yazıdan önce bilgi, mesaj veya düşünce, bir yüzeye değil ses yardımıyla kulaktan kulağa aktarıldı.

İlk yazılı belgeler altı bin yıl önce, yani M.Ö. 4000 yıllarının ortasında görülmüştür. Hâkim görüşe göre, yazıyı icat eden ve geliştirenler Mezopotamya bölgesinin en önemli belki de ilk medeniyeti olarak kabul edilen Sümerlerdir. Sümerlerden sonra (yaklaşık M.Ö. 3000'de) veya aynı dönemde onlardan farklı bir yazı sistemi geliştirenler de Mısırlılardır.

Türkler ise tarihleri boyunca çeşitli yazıları kullanmış olsalar da M.Ö. V. yüzyılda Runik yazı sistemine dayanan kendilerine ait bir yazı sistemi oluşturmuşlardır.

Yazının gelişmesinde inanç, yönetim, göç, savaşlar ve ticaret başat unsurlar olarak etkili olmuştur

Yazının İcadında ve Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar

İhtiyaçlar

İlk insanlar, açlığını ve susuzluğunu gidermek, vahşi hayvanlardan ve soğuktan korunmak için çevresi ile etkileşime girdi ve bu ihtiyaçları gidermenin yollarını araştırdı. Bazen taklit yoluyla, bazen deneme yanılma yoluyla, bazen de izleme yoluyla bilgiler öğrendi ve bu bilgileri paylaşmak ihtiyacı duydu.

İnançlar

Başlangıçta kilden yapılmış bazı işaret taşları kullanan rahipler giderek bunu geliştirdiler ve çiviyazısı adı verilen yazıyı buldular. Bu yüzden Sümerler, Çivi yazısına aynı zamanda bir tanrının adı olan "Cuneiforme" demişlerdir.

Mısırlılar da buldukları resimlere dayalı yazılarına kutsal yazı ya da tanrının yazısı anlamına gelen "Hyeroglif" adını vermişlerdir.

Yerleşik hayata geçilmesi ve tarımın başlaması

Yerleşik hayata geçişle birlikte insan, tarıma başlamış ve yararlanabileceği hayvan türlerini evcilleştirmiştir. Neolitik çağ, insanoğlunun uygarlıkla tanıştığı çağdır denilebilir. Daha sonraki çağlarda birçok buluş gerçekleşmiş, ürün çeşitleri artmış, ticaret başlamıştır. Ardından artık bir ihtiyaç hâline gelen yazının icadını ve gelişimini hızlandırmıştır.

Ticaret

Başlangıçta sadece mal adedini bildiren "token"ler zamanla her bir ürün için ayrı ayrı üretilmiştir. Örneğin canlı sığır sevki yapılıyorsa, sığır sayısı kadar sığıra benzer şekilde bir figürün çizili olduğu sığır "token"leri, toprak küpe koyulur ve açılmayacak şekilde mühürlenirdi.

Sümerlerin bulduğu çiviyazısı, bir ihtiyaçtan doğmuştu; ticarete kullanılan, figürler, mühürler, semboller/işaretlerin yerine kullanılmak üzere rakamlar icat edilmişti

Kabileler/topluluklar arası ilişkiler

Yine bir topluluk, başka bir topluluğun inançlarından etkilendiğinde veya benimsediğinde, o inanç ile ilgili kendine has yeni bazı figürlere ihtiyaç duyuyordu. "Uluslararası ilişkiler" in bu ilk hâli, her tür iletişimi geliştiren çok önemli bir etken olduğu gibi ilk çağlarda yazının gelişmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Yazının İcadında İlk Aşamalar ve Yazının Evrimi

Yazının ortaya çıkışı dört aşamada gerçekleşti:

"Token"lerin kullanılması, "Token"lerin saklandığı küp keselerin (Bullae) ortaya çıkışı, "Bullae"lerin

üzerine içindekileri bildiren mühürlerin basılması, İlk kâğıt yaprak sayılabilecek kil tabletlerin ortaya çıkışı
İdeogram: Fikir yazısı

Soyut anlamı ifade eden ideogram, simgelerin bir düşünceyi anlatması (örneğin, günümüzdeki sokak planları) ya da bir fikrin, bir eylemin, bir olayın, bir eşyanın çizgilerle anlatılmasıdır.

Piktogram: Resim yazısı

Somut anlamı karşılayan piktogram, bir objenin, öne çıkan belirgin bir özelliği ile veya doğrudan objenin kendisini andıran bir resim veya çizgiyle (örneğin, güneş sözcüğü için bir güneş resmi) ifade edildiği yazı biçimidir.

Alfabe yazısı

Alfabetik yazı, her kelime veya hece için değil, her bir ses için ayrı bir işarete sahip olmaya dayandığından dolayı en etkili yazı sistemidir.

Yazıyı İlk Kullanan Uluslar

Sümerlerde yazı

Çoğu araştırmaya göre yazıyı Sümerler icat etmiş ve ilk kez onlar kullanmışlardır.

Mısırlılarda yazı

M.Ö. 3000 yıllarında aşağı yukarı Sümerlerle aynı çağda Mısırlılar da yazıyı kullanmıştır. Hiyeroglif (kutsal yazı) olarak bilinen yazı türüne ek olarak hieratic ve demotic yazı türleri de Mısırlılara aittir. Keşfedilen hiyeroglif örnekleri, dini yazıtlar ve anıtlarda kullanılmıştır. Mısırlılar yazıyı bu dünya ile öteki dünya arasında bir iletişim aracı olarak kullanmışlardır; mumyaları içeren sandukalardan çıkan dinsel yazılar da bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

Çinlilerde yazı

İdeografik bir yazı türü olan Çin yazısındaki karakterler ortak anlam üzerinde uzlaşılarak basitleştirilmiş olmasına rağmen sembollerin ilk hâlleri hâlâ belirgindir.

Mayalarda Yazı

Eski Amerika kıtasında en gelişmiş yazı sistemini kullanan Mayalardır. Hiyeroglif türü piktografik bir resim yazı sistemine sahip olan Mayalara ait ilk örnekler M.Ö. III. yüzyıla aittir.

ALFABE

Yazı önemli bir icat olmakla birlikte alfabelerin ortaya çıkmasından sonra daha kullanışlı ve işlevsel hâle gelmiştir. Alfabe ilk kullananlar Fenikeliler olmuştur.

Fenike Alfabeti

M.Ö 1500-1600'lerde bugünkü Suriye'nin kıyılarında yaşayan ve ticaretle uğraşan Fenikeliler, zamanla bütün dünya alfabelerinin anası sayılacak olan sesli harfleri olmayan bir yazı türü oluşturdu. Ticaretle uğraştıkları için yazıya çok ihtiyaç duyan Fenikeliler, pratik bir alfabe üzerinde çalıştılar ve hece sayısını azalttılar.

Yunan Alfabeti

Fenike alfabetinin ilk ilham verdiği alfabe Aramî alfabeti olmuş, o da İbranî alfabetine öncülük etmiştir.

Yunan alfabeti de Fenike alfabetinden doğan bu iki alfabeden ortaya çıkmıştır.

Aramî Alfabeti

Arap ve İbranî alfabelerine kaynaklık eden Aramî alfabeti, öğrenilmesi ve yazılması kolay olduğu için ticari alanda da kullanılmış, Batı'da bir süre Yunan alfabetinin yayılmasını engellemiş ve o dönem bir uygarlık dili olan Akkadçanın yerini almıştır.

İbranî Alfabeti

Aramî alfabetinden doğan İbranî alfabeti, Habeşçe dışındaki diğer bütün Samî diller gibi sağdan sola doğru yazılır ve 22 ünsüzden oluşur.

Arap Alfabeti

Arap alfabeti, Nebati yazısı kanalıyla Aramî alfabetine dayanır. Günümüze kadar gelmiş olan cahiliye dönemine ait kitabelerdeki yazı, Aramî kaynaklı Nebati yazısından türemiş Kufi yazısıdır.

Runik Yazı Sistemi ve Orhun Alfabeti

Tarih boyunca birçok alfabe kullanan Türklere ait çözümlenmiş ilk yazılı kaynağın M.S. VIII. yüzyıla ait Orhun abideleri olduğu biliniyor.

YAZI MALZEMELERİ

Kil Tabletler

Tahtanın yerini alan kil tabletler tam yumuşakken üzerine yazılan yazıları, güneşte veya fırında kurutulduktan sonra uzun süre saklayabiliyordu.

Papirüs

Papirüs bitkisinden üretilen bir tür kâğıt olan papirüs, Antik çağda kullanılan en önemli yazı malzemesidir.

Papirüs bitkisi Nil vadisinde bolca yetişen bir bitkidir.

Parşömen

Parşömen, hayvan derilerinden özel bir yöntemle elde edilen ve papirüse göre daha dayanıklı olan bir yazı yüzeyidir. İlk kez M. O. 3000'lerde Bergama civarında keşfedilmiş ve M.S. VII. yüzyıla kadar kullanılmıştır.

Kâğıt

Parşömen üretiminin yetersiz olması, yazılı parşömenlerin silinerek tekrar kullanılması gibi zorluklar kâğıdın keşfini hızlandırdı. Kâğıt, birçok kaynağa göre, M.S. 105 yılında Çinli Tsai Lun tarafından bulunmuştur.

Kalem

Mısırlılar "stylus" adı verilen ağaçtan ve çeşitli madenlerden yapılan kalemler, Uygur Türkleri ve Çinliler ise kamıştan yapılmış kalemler kullanmıştır.

Mürekkep

M.Ö. 2500'lerde Çin ve Eski Mısır uygarlıklarında hemen hemen eş zamanlı keşfedilen mürekkeple birlikte, yazılı belgeler hızla çoğalmış ve kitaba giden yol açılmıştır. İlk mürekkep fabrikası ise 1818 yılında Fransız matbaacısı Pierre Lorilleux tarafından kurulmuştur.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Kitap Kültürü ve Toplumsal Dönüşümler
ÜNİTE NO 4
YAZAR

KİTAP KÜLTÜRÜ VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Yazının icadından sonraki süreçte bilgi ve bilginin aktarılmasında en önemli araç kitap olmuştur. Çok uzun bir dönem bilginin tek yayılma ve muhafaza aracı olan kitap aynı zamanda toplumun hakikatin kapılarını aralamasını sağlayan kanal olmuş, kişisel var oluşu geniş bir alana yayarak tüm görüntülerin yazı ve resim aracılığı ile simgesel bir biçimde canlandırılmasını mümkün kılmıştır.

Yazı: Kitaba Giden Yol

Yazının taşınabilir hâle gelmesiyle kitap oluşmuştur. Antikçağdan bu yana kitabın basıldığı malzemeler kilden, madene, ahşaptan hayvan derisine, ağaç yaprağından kumaşa kadar ve nihayetinde kâğıda kadar çok çeşitli yollar izlemiştir.

Antikçağda kullanılan yazı materyalleri iki ayrılır:

Anorganik yazı malzemeleri: Çanak, çömlek kil tablet gibi yazı malzemeleridir.

Organik yazı malzemeleri: Bitki, hayvan derisi, ağaç yaprağı, parşömen gibi malzemelerdir.

Her medeniyet üstüne yazı yazmak için çevresindeki en kolay ulaşılabilir ve doğal olan ürünü seçmiştir. İlk yazı araçları çevre şartlarına bağlı olarak belirlenmiştir. Mısır'da taşların çokluğu taşların kullanımını, Mezopotamya bölgesindeki ırmakların oluşturduğu kil tabaka kil tabletlerin kullanımını, Çin ve Orta Asya bölgelerinde kemik kullanımı, Hindistan'da ağaç kabuğu ve yaprakların kullanımı; değişik bölgelerde ağaç kabuğu üstünde balmumu tabakasının, kumaş, metaller vb. kullanımı, toplumların çevre şartlarına bağlı olduğunu göstermektedir.

Yazı Yazılan Materyaller

Yazı malzemesi olarak en çok kurşun, bronz ve kalay gibi madenler kullanılmıştır. Bitki kökenli yazı malzemeleri için ilk kullanılan, ağaç yaprakları ve kabuklarıdır.

Ahşaptan yapılmış tahta tabletler de yazı yazmak için kullanılmıştır. Kolay okunsun diye ahşap beyazlatılmış ve üzerine mürekkep ile yazı yazılmıştır. Özellikle papirüsün nadir bulunduğu bölgelerde uzun süreli ve yaygın kullanım imkânı bulan ahşap plakanın bazen ortası bıçakla çizilerek aşındırılmış ve ikiye katlanmıştır. Eski dönemlerde yazı yazılan bir diğer materyal de hayvan derisidir. Dayanıklı bir yapıya sahip olması ve saklanması daha kolay olduğu için pek çok medeniyet hayvan derisini yazı yazmak için kullanmıştır. M.Ö. 3000'li yıllardan itibaren Mısır'dan yayılarak tüm dünyada yazı aracı olarak kullanılmaya başlayan papirüs, Nil vadisinde yetişen papirüs bitkinin yapraklarından yapılıyordu. Üzerinde yapılan işlemlerden dolayı deri olmasına rağmen yazı malzemesi olarak deriden ayrı tutulan parşömen, Antikçağda papirüsün en ciddi rakibi hâline gelmiştir. Hatta papirüsten daha yaygın kullanımı olmuştur. Kâğıdın icadına kadar insanlığın en yaygın yazı malzemesi olmuştur. Günümüz kitap formunun oluşmasında parşömenin etkisi büyüktür.

Latince karşılığı "pergamenum" olan parşömen kelimesi Pergamum (Bergama) kentinin isminden gelmektedir. Parşömenin katlanıp biçilip dikilebilmesi ve kolaylıkla kitap hâline getirilebilir olması yazı dünyası için bir devrim olmuştur. Artık yazı ve okuma adına her şey değişir. Kitap hâline getirilmiş parşömen, insanın ellerinin okurken özgür olmasını sağlamıştır: Okuma da içerik değiştirmiştir. Panoramik bir açıyla okumanın yerini, artık sadece gözün yukardan aşağıya hareket etmesinin yeterli olacağı okuma şekli almıştır. Kâğıt, Çin'de Ts'ay Lun adlı kişi tarafından M.S. 105 yılında icat edilmiştir. Kâğıt yapımını Çinlilerden Moğollar öğrenmiştir. Moğollardan Araplara, Araplardan kâğıt Avrupa'daki ilk noktası olan İspanya'ya ulaşmıştır. Ticaret aracılığıyla önce İtalya'ya ardından da tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Kâğıdın bulunmasının birçok toplumsal sonucu olmuştur. Kâğıdın bulunuşu kitap ve kültür tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Rulo ve kodeks

Papirüsün kitap şekli olan rulo ve özellikle parşömenin kitap şekli olan kodeks Antikçağ boyunca temel kitap şekli olmuşlardır. Rulo kitabın memleketi Mısır'dır. Günümüzün kitap biçiminin atası olan kitap

formu kodekstir. Kodeksin yapısı bakımından iki ayrı tipi vardır. Temel biçim olarak da adlandırılabilir ilk tip okul defterlerinin prensibine benzer. Çok sayıda kâğıt tabakası ortadan katlanır, tekrar açılarak üst üste konur ve tomarın ortası iğne iplikle dikilir. İkinci tip ise ilk tipin kullanma güçlüklerinin ortadan kaldırabilmek için oluşturulan biçimdir. İç içe konmuş tabakalardan oluşan tek bir tomar yerine, daha az sayıdaki tabakalardan oluşan formların kullanıldığı, yani bugünün kitabını oluşturan biçimdir. Kodeks kitap tarihine önemli bir iz bırakmıştır. Ruloya göre daha çok yazı içine sığmakta ve ruloya göre daha kolay okunmaktadır. Kodekste kitap bloğunun ve cildinin daha derli toplu olması zarar görmesini engelliyordu ve daha kullanışlıydı. Kullanılmaya başlanmasının üzerinden 2000 yıldan fazla olmasına rağmen hâla kitapların biçimi kodeks şeklindedir.

Yazma kitap

Yazma kitap; matbu olmayan, elle yazılmış kitaptır. Osmanlı'ya matbaa çok geç geldiği için yazma kitap çok önemli bir yere sahiptir. El yazması kitaplarda süsleme çok önemli bir yere sahipti. Süsleme; kitaba ve yazıya duyulan saygının, onlara verilen önemin bir göstergesiydi. Hemen tüm süslemelerde Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve toplumsal yapısının, dine bağlı günlük yaşantının izleri görülür. Süsleme çeşitleri şunlardır: Tezhip, minyatür, hat, ebru, cilt.

OKUMANIN TARİHİ

Kitabın tarihi okumanın tarihiyle de doğru orantılıdır. . Okuma şeklimiz kitabın yapısını belirlemiştir. Önceleri okuma eylemi çoğunlukla sesli bir biçimde gerçekleştirilirken daha sonra kitap okuma bireysel bir eyleme dönüşmüştür. Rulo ve tomar şeklindeki yazıların okunmasının zor olması farklı şekilde yazıların yazılacağı ve de okunacağı arayışlara itmiş, bu arayışlar sonunda da gözün kolay takip edeceği, yanlarına notlar alınabilecek şekildeki günümüz kitap formuna kavuşulmuştur.

KİTAP VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Okuma yazmayla insanların medeniyete geçmeleri sağlanmıştır. Okuma yazmanın gelişmesi epey uzun sürmüştür. Yazının bulunması okuma yazmanın gelişmesi için toplumsal koşulların da hazır olması gerekiyordu. Toplumsal koşullar tarım toplumuna geçiş ve tarım toplumuyla krallar ve rahiplerin ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Elyazması kültürü olarak adlandırılan bu dönem 5000 yıl yani matbaanın bulunmasına kadar sürmüştür. Matbaanın bulunmasıyla kitlesel okuryazarlık dönemi başlamıştır. Kitlesel okuryazarlıkla insan medeniyeti başka bir boyuta geçmiştir.

Erişebilirlik: Elyazmalarının kullanıldığı çağlarda okuma ve yazma için gereken malzemeler kıt ve pahalıdır. Gizlilik/özellik: Avcı ve toplayıcı toplumda hiçbir şey tam anlamı ile gizli kalamıyordu. Herkes dinleyip herkes konuşabiliyordu. Elyazması kültüründe ise kralların ve rahiplerin yazı üstündeki kontrolü gizliliği kolay hâle getirdi.

Doğruluk: Yazı düşük doğruluklu bir medyadır. Yazıyla anlatılmak istenen bir görüntü bir ses bir tat bir dokunma olabilir ama kodlanmış olarak görülen yazı simgelerinden (harf) yani görüntüden oluşur. Sadece görme duyusuna hitap eder.

Hacim: Elyazmaları düşük hacimli bir medyadır. Çünkü mesajlar genelde kısadır ve dağıtımı da zordur. Metinlerin üretilmesi, kopyalanması pahalı bir işti. Bu durumda sayıları azdı. Az sayıda olmaları sadece zaruret gerektiren durumlarda kullanımlarına olanak veriyordu. Bu yüzden de toplumsal pratik olarak ekonomikleştirilmiş bir yapısı vardı

Hız: Bir insanın günlük yürüyecek mesafesi kısıtlıdır ve onun hızı mesajın ulaşma süresini belirlemektedir.

Menzil: Yazı menzili geniş olan bir medyadır.

Dayanıklılık: Elyazması çağından kalan birçok eser günümüze kadar ayakta kalmıştır.

Aranabilirlik: Elyazması metinlere ulaşmak zordur.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Matbaa Devrimi ve Gazetelerin Doğuşu
ÜNİTE NO 5
YAZAR

MATBAA DEVRİMİ VE GAZETECİLİĞİN DOĞUŞU

Ortaya çıkan her yeni teknoloji, insanlara hem habere ve enformasyona ulaşmak için yeni fırsatlar sunmuş hem de haber ve bilgiye erişme alışkanlıklarını değiştirmiştir. Zaman içinde radyo, televizyon ve çeşitli sayısal teknolojilerin gelişmesi tüm iletişim süreçlerinin çoklu ortamda, farklı iletişim araçlarıyla gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.

MATBAANIN İCADI

Matbaanın icadına kadar gelen süreçte insanlık, ihtiyaçları çerçevesinde bir takım baskı teknikleri geliştirmiştir. Matbaa makinesinin bulunmasından önce, matbaa makinesinin bulunuşunu kolaylaştıran kâğıt ve baskı teknolojileri hakkında kısa bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Kâğıt ve Mürekkebin İcadı

Bugün bilinen anlamda kâğıdın, Çinliler tarafından bulunduğu hemen hemen bütün bilim tarihçileri tarafından kabul edilmektedir.

Çinlilerden kâğıt yapımını öğrenen Araplar, 8. yüzyılın sonundan 13. yüzyıla, Bağdat'tan Endülüs'e kadar, kâğıt üretim merkezleri kurmuşlardır. 12. yüzyılın sonlarından itibaren kâğıt üretimi, Arap dünyası ile aktif ticari ilişkileri olan İtalyan limanları ve İspanya'dan Fransa'ya giden karayoluyla bütün Avrupa'ya yayılmıştır.

Mürekkep ise, yine Çin'de bulunmuş, başlangıçta çeşitli hayvansal ve bitkisel maddelerden elde edilmiştir. İlk Baskılar (Damgalar, Mühürler)

Mühür veya damga devletlerin, kralların, önemli insanların mektuplarında fermanlarında kullanılan ve mesajın o şahsa ve devlete ait olduğunu gösteren isim ve simgelerin çeşitli materyallerden yapılan küçük kalıplara basılmış hâlidir. Mezopotamyalılar, kil tabletler üzerine resim basmak için silindir şeklinde mühürler kullanmışlardır.

(Kalıp) baskılar (Ksilografi)

Avrupa'da matbaanın icat edilmesinden yüzyıllar önce, Çin, oyma ahşap blokları kullanarak bir baskı şekli geliştirmiştir. Önceki iki icatları olan kâğıt ve mürekkep, Çinlilerin blok baskıyı keşfetmesine yol açmıştır.

Hareketli (müteharrik) harflerle baskı

1041'de Çinli matbaacılar, cümle yerine yerleri değiştirilebilen bağımsız hareket edebilen kelimeler oymaya ve bu bağımsız kelimelerle bir tablanın içinde istedikleri cümleleri dizmeye başlamışlardır.

1045 yılında, Sung Hanedanlığı döneminde, Pi Sheng adlı bir demirci ve simyacı, sertleştirilmiş kilden harfler yaparak ahşap kullanmadan ilk hareketli baskıyı yapmışlardır.

Üç asır sonra, 13. yüzyılın ilk yarısında Kral Tsai-Tung'un emriyle, Koreli oymacılar, bronzdan yapılmış harflerle yeni bir hareketli baskı tekniği geliştirmiştir.

13. yüzyılda ise Çin, Japonya ve Kore'de bronz dökme harfler daha da geliştirilmiştir.

Avrupa'nın hareketli matbaa ile tanışması Çin'den Avrupa'ya getirilen Ksilografi (ahşap baskı) sanatının bazı örnekleri ile mümkün olmuştur.

Bazı metal zanaatkârları, metinlerin, kabartma olarak yerleştirilmesinden ve ahşap blokların oyulmasından daha hızlı bir şekilde metal harflerle uygulanabileceğini keşfetmişlerdir. Gutenberg ise bu tekniği ilk kez 1434-1439 yılları arasında Strassburg'da kullanmıştır.

Kilise ve Matbaa

Halk kendisini bilgiden uzak tutmaya çalışan ve İncil'i yorumlayarak bilginin tek kaynağı olduğunu iddia eden kiliseye karşı, dinlerini direkt kaynağından öğrenmek için Almanca İncil'e büyük ilgi göstermiştir.

Bununla birlikte Aydınlanma çağı düşünürlerinin etkisiyle antik Yunan filozoflarının eserlerinin tekrar revaç bulması Avrupa'da baskı tekniğinin gelişmesi için gerekli altyapıyı fazlasıyla hazırlamış, bu süreç

aynı zamanda kitle gazetelerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır.

Gutenberg ve Matbaası

Johannes Gensfleisch Gutenberg, Asya'dakilerden çok farklı bir baskı sistemi geliştirmiştir. Çelikten yaptığı harf kalıplarının hepsi aynı yüksekliğe sahipti ve harf tablası içindeki satırlara kolaylıkla yerleştirilebiliyordu. Blok baskı tekniğinde her sayfa için bir tahta bloğunun oyulması gerekiyordu ve o blok sadece o sayfa için kullanılabilirdi.

Gutenberg'in bireysel harflerinin defalarca kullanılabilir olması gerçekten de tarihin dönüm noktası olmuştur.

Matbaa'nın Avrupa'ya Yayılması

Avrupa'da matbaanın kurulduğu başlıca kentler şunlardır: Köln (1464), Basel (1466), Roma (1467), Venedik (1469), Paris, Nürnberg, Utrecht (1470), Milano, Napoli, Floransa (1471), Augusta (1472), Lyon, Valencia, Budapeşte (1473), Krakov, Brugge (1474), Lübeck, Bereslav (1475), Westminster, Rostock (1476), Cenevre, Palermo, Messina (1478), Londra (1480), Anvers, Leipzig (1481), Odense (1482), Stocholom (1483), Konstantinopolis (İstanbul) (1490).

Matbaa devriminden sonra Dünya

Matbaanın keşfi ve yaygınlaşmasıyla, Rönesans ve Aydınlanma hareketi hız kazanmış ve bilgi kilisenin tek elinden kurtarılmıştır. Önceden sadece kiliselerde, manastırlarda bulunan kitaplara, yeni kurulan üniversiteler ve kütüphaneler yoluyla herkes rahatça ulaşabilmiş, bununla birlikte bilimsel faaliyetler de kilise ve manastırların dışına taşınmıştır. Kitapların dışında, bilgi ve haberler, broşür, dergi ve gazete gibi araçlarla da dolaşıma sokulmuş ve böylece gazetenin başını çektiği kitle iletişim çağının önü açılmıştır.

Osmanlı'da Matbaa

Genellikle matbaanın Osmanlı Devleti'ne geliş yılı olarak İbrahim Müteferrika'nın kurduğu matbaanın tarihi olan 1727 yılı bilinir. Aslında bu tarih, matbaanın Osmanlı'ya geliş zamanı değil, matbaanın Sultan tarafından benimsendiği ve resmi devlet matbaasının kurulduğu tarihtir.

Azınlıkların kurduğu matbaalar

İstanbul'da ilk olarak Yahudiler Sultan II. Bayezid'in fermanıyla 1493'te bir matbaa açmışlardır.

1560 yılından sonra açılan ve 120'den fazla kitabın basıldığı Yahudi matbaalarıyla İstanbul Yahudi basımının dünyadaki önemli bir merkezi haline gelmiştir.

Yahudilerden sonra, İstanbul'da 1567'de bir Ermeni matbaası açılmıştır. Ermeniler daha sonra Anadolu'nun birçok yerine matbaalar açmıştır.

Rumlar da matbaacılık faaliyetlerine 1627 yılında İstanbul'da başlamışlardır.

İstanbul ve Anadolu'dan başka, Suriye'de Lübnan'da ve Orta Doğu'nun birçok yerinde çok sayıda azınlık matbaaları açılmış ve buralarda da önemli sayıda kitaplar basılmıştır.

Devlet eliyle kurulan matbaalar

Osmanlı'da Türkçe basım yapan ilk matbaa, devlet desteği ile İbrahim Müteferrika tarafından 1727 yılında kurulmuştur.

1796'da Osmanlı Devleti'nde Mühendishane Matbaası olarak bilinen ve Türkçe basım yapan ikinci bir matbaa açılmıştır. Daha sonra Üsküdar'da Darü't-Tıbb'a adıyla ikinci bir devlet matbaası açılmış ve 1831'de Takvim-i Vekayi gazetesi için kurulan Takvimhane-i Amire Matbaası ile birleşinceye kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Özel gazeteciliğin başlaması ve Vilayet matbaalarının kurulmasıyla matbaa sayısı çoğalmıştır ve 1908 yılındaki kayıtlara göre o tarihte İstanbul'da faaliyet gösteren 99 matbaa kurulmuştur.

Cumhuriyet Döneminde Matbaa

Cumhuriyet döneminde yapılan harf devriminden sonra, birden bire işe yaramaz hale gelen Osmanlı harfleriyle baskı yapan matbaalar kısa bir durgunluk döneminden sonra dönüştürülmüş ve ayrıca yeni matbaalar açılmıştır.

GAZETECİLİĞİN DOĞUŞU

Gazetecilik, bilgi ve habere duyulan ihtiyaç sonucunda ortaya çıkmıştır. Gazeteciliğin bir disiplin olarak değerlendirilmesi ve incelenmesi, haberin bir değer haline gelmesinden, gazeteciliğe evrilmesine kadar geçen sürenin, kendi tarihsel koşulları içinde ele alınmasıyla mümkündür. Diğer bir ifadeyle, gazeteciliğin gelişimi, ekonomik, politik, kültürel ve teknolojik gelişmelerle eş zamanlı gerçekleştiği ve haber, giderek stratejik bir değer kazandığı için, tüm bu gelişmeler, gazeteciliğin değerlendirildiği tarihsel perspektifin içine dâhil edilmelidir.

Gazetecilik Kavramı

Kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ile 'gazetecilik' kavramı, küçük anlam daralmaları olsa da gazeteciliğin ortaya çıktığı günkü anlamından çok daha kapsayıcı bir kimliğe bürünmüştür. İsmi aracın kendisinden alan gazetecilik, araçlar (radyo, televizyon, internet) değişince adını değiştirmek yerine bütün haber sunma araçlarında haber ve yorumculuk yapma mesleğinin adı olarak bir üst kimlik haline gelmiştir.

Gazeteciliğin Gelişimi

Gazeteciliğin gelişmesinde etkili olan söz konusu gelişmeler şu başlıklarla ele alınabilir:

- Haberin önem kazanması bir değer olarak ortaya çıkışı,
- Haberleşme ve düşünce özgürlüğü önündeki engellerin kalkışı,
- Toplumların eğitim düzeylerinin yükselişi ve burjuvaziyle beraber orta sınıfın ortaya çıkışı,
- Ekonominin gelişmesi ve gazeteciliğin iyi gelir getiren bir meslek haline gelişi,
- İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler,
- Mesleki kimliğin gelişimi

Haberin önem kazanması ve bir değer olarak ortaya çıkışı

Her dönem var olan ve o zamanın şartları içinde önem taşıyan toplumsal olaylar, içerik açısından habere değer kazandırmış, gazete ve gazeteciliğin gelişimine zemin hazırlamıştır.

Haberleşme ve düşünce özgürlüğü önündeki engellerin kalkışı

Gazeteciliğin gelişmesinde en önemli iki olay, Fransız devrimi ve Amerika yerleşimcilerinin kendi sömürgeci hükümetlerine karşı başlattıkları savaşı kazanmaları olmuştur. Hem Fransız Devrimi'nden hem de Amerika Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasından sonra, yayınlanan bildirgelerde basın özgürlüğü çok açık bir şekilde yerini almıştır.

Toplumların eğitim düzeylerinin yükselişi ve burjuvaziyle beraber orta sınıfın ortaya çıkışı

Sanayi devrimi, soylu kesimin elinde olan iş sahipliğinin, bütün kesimlere yayılmasının önünü açmış, yıllardır derebeylerine, toprak sahiplerine, kiliseye çalışan halkın arasından kendi işinin patronu olan burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır.

Artan şehirli nüfusla birlikte gazetelerde de kent yaşamına ilişkin haberler ve ilgi çekici öyküler yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda toplumun demografik yapısı gazete ve gazeteciliğin değişim ve gelişimleri açısından önemli bir yere sahiptir.

Ekonominin gelişmesi ve gazeteciliğin iyi gelir getiren bir meslek haline gelişi

Profesyonel anlamda gazeteciliğin ortaya çıkışı genellikle kapitalist ekonominin gelişimiyle birlikte değerlendirilmektedir. Gazeteler ulaşım ve basım tekniklerinin gelişmesiyle günlük periyotlarda çıkmaya başlamış, personel giderleri, yeni teknolojilere yapılan yatırım, araştırma ve haber toplamaya ayrılan kaynaklar, haber ajanslarına yapılan ödemeler, dağıtım sürecinin maliyeti gibi giderler gazetecilik örgütünün kazanç ekonomisi temelli bir örgüt olarak yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu durum bir finans kaynağı olarak gazeteciliği reklama bağımlı hale getirmiş ve süreç içerisinde farklı alandaki girişimcilerin ve pazar yapılarının medya alanına girmesini teşvik etmiştir.

İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler

Gazeteciliğin tarihsel seyri ile iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojilerinin seyri paralel biçimde gelişmiştir.

İletişim alanındaki gelişmeler açısından bakıldığında kâğıdın icadı ve gelişimi, Chirografik devrim, matbaanın bulunması; Gutenberg devrimi, telgraf, faks, radyo ve televizyonun bulunmasıyla başlayan elektrik/elektronik devrim ve son olarak internet devrimi gazeteciliği geliştiren ve dönüştüren önemli dönüm noktalarıdır.

Ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler sayesinde gazetelerin periyodları, sayılarında ve içeriklerinde gelişme kaydedilmiştir. Haftalık, iki veya üç günde bir çıkan gazetelerin yerini, günlük gazeteler almıştır.

Mesleki kimliğin gelişimi

Gazeteciler mesleki faaliyetlerini belirli bir takım profesyonel kurallara dayanarak uygulamaktadırlar.

Profesyonel kodlar gazeteciliğin sadece rutin iş yapma biçimlerini değil, aynı zamanda toplum karşısındaki rollerini, konumlarını da yansıtmaktadır.

Meslek kurallarının gelişmesi gazeteciliğin tıpkı hukuk ve tıp gibi bir meslek haline gelmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Etik kurallar da gazetecilik mesleğinin karakterize edilmesinde önemli unsurlardır.

Haberciliğin ilk Araçları ve İlk Gazeteler

Gazeteciliğin tarihi ve gelişimi ile ilgili kaynakların çoğunda yazılı haberciliğin ilk sistematik aracının, M.Ö. 1. yüzyılda Roma'da kullanılan Acta Senatus ve Acta Diurna olduğu belirtilmiştir.

Haber mektuplarını, periyodik olmayan tek sayfalık haber yaprakları izlemiş, bunların yayını devam ederken, 1605'te Anvers'te ilk gazete Nieuwe Antwersche Tijdingneve yayınlanmıştır.

OSMANLI'DA GAZETE

Osmanlı'da ilk gazeteler, yabancı dilde çıkmıştır. Bunların ilki Fransız büyükelçiliğinde, elçilik tarafından 1795 yılında yayınlanan Bulletin des Nouvelles'dir. İkinci gazete yine Fransız büyükelçiliğinde, 1798 yılında Gazette Française de Constantinople adıyla yayınlanmıştır.

İlk özel gazete ise Spectateur Oriental adıyla 1821 yılında İzmir'de yayınlanmıştır.

Osmanlı'da bir tarafı Arapça olsa da Türkçe olarak yayınlanan ilk gazete, 1828'de Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yayınlanan Vekayi Mısriye'dir. Türk gazetecilik tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen Takvim-i Vekayi ise İstanbul'da Sultan II. Mahmut tarafından 1831 yılında yayınlanmıştır.

Takvimi Vekayi'den sonra, 1840 yılında Ceride-i Havadis, ondan yirmi yıl sonra 1860'ta da ilk özel gazete Tercüman-ı Ahval yayınlanmıştır. 1862'de ise Tasvir-i Efkar çıkmıştır. Osmanlı gazeteciliğinin gelişmesinde etkili olan olaylardan biri de 1864 yılında yayınlanan Vilayet Nizamnamesi olmuştur. Nizamnamede yeni kurulan her vilayet merkezinde vali tarafından bir matbaa açılması talimatı verilmiş, ayrıca bir de gazete çıkarılması tavsiye edilmiştir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Ağ Kültürü ve Endüstriyel Devrim: Demiryolları, Telgraf, Telefon
ÜNİTE NO 6
YAZAR

AĞ KÜLTÜRÜ VE ENDÜSTRİYEL DEVRİM: DEMİRYOLLARI, TELGRAF, TELEFON

İnsanoğlu M.Ö. 8000'lerde tarımla uğraşmaya başladı; ardından yerleşik hayata geçiş süreci başladı. Mezopotamya'da tekerleği bulan Sümerlinin bunu ne için yaptığı tam olarak anlaşılamadı; muhtemelen ondan da çok büyük bir keşfe imza attıklarının farkında değillerdi. Yazıdan önceki en büyük buluş olarak sayılması gereken tekerlek yolları gerektirdi, yollar ticareti, ticaret de uygarlıkları geliştirdi

ENDÜSTRİ DEVRİMİ

İnsan ve hayvan gücü ile gerçekleştirilen üretimin, makinelerle yapılması olarak tanımlanan Endüstri Devrimi, 1765 yılında İngiltere'de buharlı makinenin icadı ile başladı. "Birinci Sanayi Devrimi" olarak adlandırılan bu dönem, 1765-1780 yılları arasını kapsar. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle, tamamen el/kol ve hayvan gücüne dayalı üretimden, makinelerle üretim yapılan bir döneme geçildi.

Endüstri Devriminin ardından başta Avrupa'nın büyük ticari merkezleri ve liman şehirleri olmak üzere dünyadaki birçok şehir ve ülke birbirine bağlandı. Telgrafın, radyonun, telefonun icadından sonra önce Avrupa, daha sonra da Amerika ve diğer kıtalar ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştıran ağlarla örülmüş oldu

Buharlı Makinenin İcadı

Sanayi Devrimi'nde en etkili unsur hiç şüphe yok ki buharlı makinenin icadıdır. Daha önce kullanılan su ve rüzgâr gücünden 20-30 kat daha güçlü olan buharlı makineler ilk kez tekstil sektöründe kullanılmaya başlandı. Buhar gücünü ticari olarak ilk kullanan ve 1698 yılında bunun patentini alan Thomas Savery oldu. James Watt 1769 yılında tekerleğe güç veren pistonlu bir motor geliştirdi; 1784 yılında buharlı lokomotif için bir tasarım patenti aldı. İlk tam ölçekli çalışan demiryolu buharlı lokomotifi, İngiliz mühendis Richard Trevithick tarafından Birleşik Krallık'ta üretilmiş oldu.

DEMİRYOLU

M.Ö. IV. yüzyılda Yunanistan'da Korint Boğazı boyunca tersaneden gemileri denize taşıyan Diolkos adı verilen bir kanal yapılmış ve gemiler hayvanlarla çekilerek bu kanaldan denize ulaştırılmıştır. Planı 1515'de Kardinal Matthäus Lang tarafından çizilen Avusturya'daki Hohensalzburg Kalesi'nden aşağıya inen füniküler sistem, yenilenmiş hâliyle hâlen kullanımdadır ve muhtemelen en eski demiryoludur. Avrupa'da 1550'lerde kısa mesafeler için tahta raylar üzerinde atlara çektirilen vagonların yürütüldüğü vagon yolları (Wagonway) kullanıldı. Toplu taşıma için yapılan ilk demiryolu İngiltere'de 1796'da hizmete açılan Lake Lock Demiryolu idi.

Buharlı Motorla Çalışan Lokomotif

Dünyada ilk buharla çalışan demiryolu yolculuğu, 21 Şubat 1804'te, Güney Galler'deki Merthyr Tydfil'in yakınında Penydarren demirhanelerinin tramvay hattında gerçekleşti. George Stephenson adlı İngiliz mühendis, buharlı lokomotifleri, insan ve eşya taşımacılığında verimli bir şekilde kullanılabilecek şekilde geliştirdi. Onun geliştirdiği lokomotifle insan taşıyan ilk tren yolculuğu 1825'te, İngiltere'nin kuzey doğusundaki Darlington'dan başladı.

Elektrikli Demiryolu (Tramvay)

Dünyanın ilk elektrikli tramvay hattı, 1881'de Almanya'nın Berlin kenti yakınlarındaki Lichterfelde'de açıldı. Daha sonra elektrikli demiryolu, önce Avrupa'ya, sonra bütün dünyaya yayıldı.

Yüksek Hızlı Trenler

İlk elektrikli yüksek hızlı tren 1964 yılında Japonya'da Tokyo ile Osaka arasında çalışmaya başladı. O zamandan beri geliştirilen yüksek hızlı tren saatte 300 kilometre hıza ulaştı.

Türkiye'de Demiryolu

Türkiye'deki ilk demiryolu 1855 yılında döşenen Haydarpaşa-Fenerbahçe arasındaki hattır. 1856 yılında ise İskenderiye-Kahire demiryolu yapılmıştır. Osmanlı döneminde imtiyaz verilmeden devletin yaptığı

tek demiryolu, 1564 kilometrelik Hicaz demiryoludur. Yabancılara imtiyaz yoluyla yaptırılan demiryollarının uzunluğu 6 bin 778 kilometredir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra demiryolu yapımına öncelik verilmiş ve 1950 yılına kadar 4 bin kilometre demiryolu yapılmıştır. 2017 yılı itibarıyla ülkemizin demiryolu uzunluğu 12 bin 532 kilometredir.

TELGRAF

İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan telekomünikasyon düzenine telgraf denir. Gönderici ve alıcı arasında oluşturulmuş özel bir kodlama sistemi ile mesaj göndermenin tarihi, çok eskidir. Çinliler, Mayalar, Asurlar, Hunlar, Romalılar, Bizanslılar ve bazı İslam ülkeleri sinyallerle haber göndermiştir.

1790-1795 döneminde, Fransa, düşmanlarından gelebilecek saldırıları önceden haber almak için bir iletişim sistemine ihtiyaç duydu. 1790 yılında Chappe kardeşler, merkezi hükümetin istihbarat almasına ve emirleri mümkün olan en kısa sürede iletilmesine olanak sağlayacak bir iletişim sistemi geliştirdiler. 2 Mart 1791'de, saat 11: 00'de, birbirine 16 kilometre uzaktaki Brulon ile Parce arasında siyah beyaz panelleri, saatleri, teleskopları ve kod kitaplarını kullanarak ilk mesajlarını gönderdiler.

Gauss ve Weber ilk düzenli elektrik telgrafı kullanmıştır. Amerikalı ressam Samuel Morse, elektrik akımının, ince ve uzun bir kâğıt şerit üzerine yerleştirilmiş işaretleyiciyi hareket ettirdiğini tespit etti. Daha sonra kendi adıyla anılan alfabeyi geliştirdi ve 24 Mayıs 1844 tarihinde kullanıma soktu.

1837 yılında icat edilen telgraf, Kırım Savaşı (1853-56) esnasında Osmanlı ülkesine girdi. 29 Mart 1855 tarihinde Sadaret'e bağlı bir telgraf müdürlüğü kuruldu. Başlangıçta Fransızca olan haberleşme dili yaklaşık yedi ay sonra Türkçeye çevrildi.

Faks

Faks, belgelerin tel veya radyo dalgasıyla iletilmesi ve çoğaltılması sistemidir. Faks makineleri, düşük maliyetleri ve güvenilirlikleri, hızları ve kullanım kolaylıkları nedeniyle ticari ve kişisel yazışmalarda devrim yarattı. Büyük oranda telgraf hizmetlerinin yerini almış; devlet tarafından işletilen posta hizmetlerine ve özel kuryelere alternatif olmuştur. İngiliz fizikçi Frederick Bakewell, 1851'de Londra'da faks iletimini gerçekleştiren ilk kişi oldu. İlk ticari faks sistemi ise Lyon ile Paris arasında 1863 yılında İtalyan mucit Giovanni Caselli tarafından geliştirildi.

Telgrafın Ekonomik ve Toplumsal Sonuçları

Telgrafla birlikte haber iletimi, taşımacılık sektöründen ayrılarak haberleşme sektörü oluşmaya başladı ve iletişimin müstakil bir alan hâline gelmesinin önü açıldı. Mors alfabesi uluslararası bir nitelik kazanırken bütün ulusal dilleri de etkiledi. Devlet kapitalizmi, yerini burjuva sınıfına bıraktı. Üretim gücü artı ve üretimin yöntemi değişti. Pazar hâkimiyeti, küçük işletmelerin elinden çıktı. Küçük esnaf, bir anda devasa pazarın bir parçası hâline geldi. Buna bağlı olarak yeni kanunlar yapıldı. Ancak, yeni kanunlar daha çok büyük yatırımcıları korumaya yönelik oldu. Matbaanın icadından sonra, gazeteler ile beraber oldukça değerli hâle gelen bilgi, telgraftan sonra bir silah hâline geldi. Bilgiye sahip olan ve onu hızla yayma gücünü elinde bulunduran, her zaman rakiplerinden üstün oldu. Silah ile işgal edilen ve sömürge yapılan topraklar, telgrafın icadından sonra iletişim, ikna ve propaganda ile sömürüldü. Avrupa'nın güçlü ülkelerinin sahip olduğu sömürge anlayışı, emperyalist bir anlayışa evrildi.

Türkiye'de Telgraf

Osmanlı'da ilk telgraf denemesi, Sultan II. Mahmut döneminde gerçekleştirildi. Matbaayı çok geç benimseyen Osmanlı, elektrikli telgrafı Avrupa ile aynı dönemde kullanmaya başladı. Osmanlı'da ilk elektrikli telgraf kullanımı ilk denemeden altı yıl sonra Kırım savaşı sırasında gerçekleşti. İstanbul'dan ilk telgraf mesajı ise 1855 yılında Paris ve Londra sefaretlerine çekildi. 1862'de tahta çıkan Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamit döneminde telgraf ağları, neredeyse Osmanlı topraklarının tamamını sardı.

TELEFON

1667'de Robert Hooke, gergin bir sicim boyunca ses iletimini içeren deneyler yaptı. 1837'de Amerikan fizikçi William Charles Page, ilk kez elektrik kullanarak ses iletmeyi denemişti. Page'in çalışmaları, Reiss, Edison, Bell ve diğer telefon mucitlerine ilham kaynağı oldu. Bell yaptığı çalışmalarının karşılığında telefonun patentini alan ilk kişi olmayı başardı. 10 Mart 1876'da, kurduğu telefon düzeneği ile yan odadaki asistanıyla konuşmayı başardı. ABD'de 1877'de, Boston ve Somerville arasındaki ilk normal telefon hattının ve telefon santralının inşası tamamlandı.

Türkiye'de Telefon

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 1908'de telefon kullanımına izin verildi. Altyapı yetersizliği sebebiyle 1909'da İstanbul'daki telefon sayısı ancak 825'e yükselebildi. 1912'de telefon, Posta ve Telgraf İdaresi'ne bağlandı.

İlk şehirlerarası telefon haberleşmesi 1 Eylül 1929 yılında Ankara-İstanbul arasında gerçekleşti. Türkiye'de de telefona sahip olmak, çok uzun süre bir ayrıcalık olarak görüldü. 1940'larda Cumhuriyet Gazetesi'nde telefon konulu tefrikalar yayımlandı; Akbaba ve Ses dergilerinde 1930-1960 döneminde yayımlanan karikatürlerde sıklıkla kullanılan telefonla konuşan kadın ve erkek temsilleri ile 'modernlik'

imajı vurgulandı.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi
ÜNİTE NO 7
YAZAR

FOTOĞRAFIN TARİHİ

Fotoğraf kelimenin tam karşılığı olarak "ışıkla çizim" anlamına gelir. Görsellik yoluyla dünyayı algılamak ve anlatmak, tarihin ilk gününden beri insanoğlunun önemli ihtiyaçlarından biri olmuştur. Tarihin ilk dönemlerinden beri insanlar çizgi ve renkleri kullanarak duygu ve düşüncelerini bir yüzey üzerinde anlatmaya çalışmıştır.

Görselle anlatım, gerçekliği kaydetme, geçip giden anların resmedilerek kalıcı kılınması gibi talep ve çabalar tarihsel süreçte bir dizi icadın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu icatlar arasında Phenakistoscope aygıtı özellikle hareketli görüntünün oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Doğrudan aygıtın içine bakıldığında tek kişinin görebileceği, bir diskin üzerinde hızla ardı ardına akan görsel imgelerin gösterilmesi mantığına dayanan bir 17.yy. icadı olan Phenakistoscope aygıtı ve diğer benzeri aygıtların Eski Mısır'da bilindiğine dair yaklaşımlar mevcuttur. Mısırlılar, nesnelerin gölgesinin bir yüzeye düşürülmesi ilkesine dayanan bu oluşumu Sihirli Fener (Lanterna Magica) adıyla bilmekteydi.

Fotoğrafın keşfine götüren bir diğer önemli icat ise Camera Lucida'ydı. Camera Lucida'nın mantığı, nesneden yansıyan ışık ışınlarının bir prizma aracılığıyla alttaki kâğıda düşürülmesi ile elde edilen görüntünün dış hatlarının aslına uygun çizilmesine dayanıyordu. Bu ve benzeri icatlar fotoğraf makinesinin atası olan Camera Obscura'nın keşfinin önünü açıyordu.

Camera Obscura

Camera Obscura'nın (diğer adıyla karanlık kutu) çalışma prensibi basit bir fizik kuralına dayanmaktaydı. Önünde küçük bir delik bulunan bir karanlık kutu, karşısında yer alan cismin görüntüsünü sağ-sol ve alt-üst ters olacak şekilde oluşturuyordu. Fakat karanlık kutunun arka yüzeyinde oluşan görüntüde netlik ve keskinlik sorunları vardı ve görüntünün kalıcı bir biçimde kaydedilmesi olanağı yoktu. Leonardo da Vinci'nin ilkesini tanımladığı Camera Obscura, ortam değiştirirken kırılan ışıkların, saydam maddelerden yararlanılarak toplanması ve bir yüzeye düşürülerek görüntüsünün elde edilmesi olarak tarif edilmektedir.

Fotoğrafın İcadı ve Gelişimi

İlk fotoğraf, 1826 yılında Fransız mucit Joseph Nicéphore Niépce tarafından çekilmiştir. Niépce, görüntüyü bitümen adı verilen ışığa duyarlı bir malzeme üzerine kaydetmiş ve kullandığı yöntem heliyografi adını vermiştir. Heliyografi sözcüğü eski Yunanca Helios (güneş) ve Graphe (yazı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur ve "güneşle yazmak" anlamına gelmektedir.

Louis Daguerre, yeni icadıyla fotoğrafın ticarileşmesinin önünü açmıştır. Daguerreotype olarak bilinen bu yeni buluş ile artık fotoğrafın pozlanma süresini birkaç dakikaya düşürmek olanaklı hâle gelmiştir.

Daguerreotype'in 1839 yılındaki icadından sonra fotoğrafta devrim niteliğinde dönüşümler yaşandı.

Henry Fox Talbot'un Calotype ya da talbotype olarak bilinen yeni icadı daguerreotype'den farklı olarak temaslı baskı yoluyla hızlı bir şekilde yeniden üretilebilirliği daha kolay bir hâle getirmiştir.

SİNEMA TARİHİ

Fotoğraf makinesinin farklı amaçlarla kullanımı sinematografiye giden yolu açmıştır. Eadweard Muybridge'in "The Horse In Motion" (koşan at) fotoğrafları ve bunları çekerken geliştirdiği yöntem, bunlardan biridir. Isaac Newton'un güneş ışığının aynadaki yansımalarına baktıktan sonra karanlık bir odaya girmesi ve hâlâ gözünün önünde kalmış olan ve gittikçe zayıflayan ve sonunda kaybolan ışıklı imgeyi izlemesi, sinemanın oluşumu açısından önemli adımlar olmuştur.

Sinemanın Doğuşu

Sinema tarihinin ilk film gösterimi 1895 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te Garden Cafe'de gerçekleşmiştir. Sinema tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen bu gösterimde Auguste ve Louis Lumière kardeşlerin çektiği "Lumière Fabrikasından Çıkan İşçiler" filmi gösterilmiştir. Sinemanın ilk

yıllarında Lumière, günlük yaşamı fotoğraf tarzında görüntülemektedir.

Lumière'den sonra Georges Méliès devr almış ve sinemanın yitmekte olan çekiciliğini yenilemiştir. Méliès'in sinemaya asıl katkısı dolaysız gerçekliğin yerine sahnelenmiş yanılsamayı, gündelik olayların yerine de uydurma olay dizilerini koymasında yatmaktadır. Méliès'in filmlerinde kamerayı hiç hareket ettirmemesi onun en büyük eksiğiydi.

ABD sinemasının asıl yükselişi 1915-1920 yılları arasında D. W. Griffith sayesinde olmuştur. Filmi tiyatroya kıyasla, sabit kamera çekimleri yerine kamerayı sokağa çıkararak değişik ve hareketli çekim açı ve ölçekleri kullanan, başka bir deyişle kameraya özgürlük kazandıran ve kurgunun gelişmesini sağlayarak sinemanın kendi kaynakları içinde üretim yapmasını sağlayan başta Griffith olmak üzere ABD'li yönetmenler olmuştur.

Dışavurumcu Alman Sineması

Filmlerini daha çok stüdyo ortamında, yapay ışık ve dekorlar içinde üreten Dışavurumcu sinema, işlediği konulara ilişkin derin psikanaliz çözümler ve soyutlamalar yapmıştır. Dışavurumculukta gölgeli bir ışıklandırma, gerçeküstü bir dekor, yapay rol yapma ve gerçek olmayan bir dünyada gezinen kameranın aşırı üslubu dikkat çeker. Filmlerde kaba ve barbar görüntüler hâkimdir. Ölüm ve düşük yaşama ilişkin nesnelere beraber, savaşın kızıştırdığı umutsuzluk ve erime bu dönemin konularıdır. Daha iyi bir dünya düşünülür. Bu düşünle birlikte 'Gerçekçilik' bir kenara bırakılmış, soyut ve metafizik olana yönelinmiştir. Görsel anlatım güçlüdür. Güncel hayat dikkate alınmamış ve BEN'in derinliklerine inilmeye çalışılmıştır.

Sovyet Sineması ve Kurgu

1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi sonrası Rusya'da artık Sovyet dönemi başlamıştır. Yeni dönemin ve iktidarın geniş halk kitlelerine anlatılması ve devrimin kökleşmesi amacıyla Sovyet devletinin bizzat yürüttüğü propaganda faaliyetleri içinde en önemli pay sinemanın olmuştur.

Vertov, Kino-glaz (sine-göz) akımının kurucusu ve kuramcısıdır. Kendinden sonraki birçok gerçekçi akıma esin kaynağı olan Kino-glaz akımının manifestosunun ilk maddesi şudur: Drama halkın afyonudur. Vertov'a göre kameranın merceği, insan gözünden bile yetkindir ve üstelik neseldir.

Film yapımcısı ve kuramcısı Kuleşov, sinema tarihine geçen üç ünlü kurgu deneyi ile "Kuleşov Efektini" olarak bilinen etkinin oluşmasına neden olmuştur.

Pudovkin, film sanatının temelini kurguya bağlar. Kurgu ile filmin, doğanın fotoğraf yoluyla elde edilmiş kaba kopyası olmaktan çıkarak sanat olduğunu söyler ve kurguyu şu şekilde tanımlar: "Kurgu, sözcüklerin dizimi gibidir. Harfleri göstermekten çok kelimeleri anlamlı olarak dizmektir". Pudovkin, film için kurucu/inşa edici kurgu tanımlamasını kullanır. Ona göre film "çevirmek" kelimesi yanlış bir kullanımdır; film çevrilmez kurulur/inşa edilir.

Eisenstein, film ve kurgu üzerine düşünceleriyle sinema sanatının kuramsal tartışmaları arasında en önde gelen biçimci kuramcıdır. Sovyet sinemasının ilk döneminin en önemli filmi olan Potemkin Zırhlısı'nda yığın-kahramanların epik anlayış içerisinde ele alınması söz konusudur. Eisenstein, Uzak Doğu sahne sanatlarından ve onların kavramsal yazılarından oldukça etkilenmiştir. Eisenstein'a göre, filmin görüntüsü çok anlamlı bir kavramsal-yazıdır. Kurgu, kavramsal-yazıda olduğu gibi öğelerin toplamından değil çarpımından oluşmalıdır.

İtalyan Yeni Gerçekçiliği

Yeni gerçekçilik öncesi İtalya'da film endüstrisi zengin bir geleneğe sahipti. Özellikle 1910'da İtalyanlar uluslararası film piyasasında etkin bir rol oynamaktadır. Mussolini döneminde, İtalyan Hollywood'u olarak da anılan Cinecitta adlı stüdyo kompleksi yaptırılmış ve yönetmenlerin eğitimi için bir sinema okulu açılmıştır.

1945 yılında Mussolini iktidarının son bulması, İtalyan sinemasının yeni durumun anlayışına uygun bir sinema oluşturmasına yol açtı. Yeni gerçekçiler, geçmiş dönemin geleneksel değerlerinden kopmayı hedef edinerek, geçmişin reddiyesi anlamında yeni bir oluşuma girdi. Bu oluşum için başta faşist dönemin sinemasında ele alınan konu ve olayların reddiyesi ve stüdyo tarzı filmlerin çekilmesinden ve Hollywood'un sinematik türünden uzaklaşılması gerekiyordu.

Fransız Yeni Dalga

Sinemada gerçekçi geleneğin en önemli kuramcılarında biri olan film eleştirmeni André Bazin, yazılarıyla Fransız Yeni Dalga (La Nouvelle Vogue) akımının doğmasında ve gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Yeni Dalga akımının yazın ve kuram bağlamında en önemli beslendiği kaynak Cahiers du Cinéma dergisidir. Yeni Dalga, Cahier du Cinéma dergisinin savunduğu "Mise-en-Scène" (Sahneye Koyma) ve Auteurs (yazar olarak yönetmen) kavramlarını filmlere uygulamaya çalışmıştır.

Fransız Yeni Dalga akımı yalnızlık, yabancılaşma, yozlaşma, gençlik, toplumsal sorunlar, varoluşsal gerçeklik gibi başta Hollywood olmak üzere ana akım popüler sinemanın ele alamayacağı konuları işleyen bir akımdır. Sinemada isyankâr ve karşı duruşun sembol akımı olarak bilinen Fransız Yeni Dalga akımının belki de en fazla eleştirilen tarafı kadınlara ilişkin tutumudur. Fransızcada "felakete neden olan

kadın" anlamına gelen femme fatale temsili, kadınları devamlı tüketen, aileleri parçalayan, erkekleri zor durumlara sokan çekici ve baştan çıkarıcı kadındır.

Hollywood Sineması

Hollywood sineması günümüzün en büyük hatta tek sinema endüstrisidir. Dünya film pazarında Avrupa-ABD rekabetinde, Avrupa kanadı kültürel korumacı politikalarla birlikte kendini Hollywood sinemasından farklılaştıran anlatım tekniklerine ve yeni üretilen kavramlara başvurmuştur.

Her iki dünya savaşı yılları Avrupa film üretimini olumsuz bir biçimde etkilerken başta Griffith filmleri olmak üzere Hollywood sinemasının dünya pazarında egemenliği artmıştır. 1930'lu yıllarda Hollywood'un star oyuncu mantığına dayalı stüdyo sistemi altın çağını yaşamıştır. Hollywood'un büyük şirketleri birleşerek Henry Ford'un montaj bandına benzer bir biçimde işleyen Stüdyo Sistemi oluşturularak seri üretim yapmıştır.

1945 yılı ve sonrasında ortaya çıkan İtalyan Yeni Gerçekliği, İngiliz Belge Sineması ve Fransız Yeni Dalgası gibi Avrupa kökenli film akımları güçlenmiş, Hollywood sineması 1960'lı yıllarda oldukça sarsılmış, hatta çökme noktasına gelmiştir. 1950'lerde akım filmlerinin dünya film pazarında oldukça etkin bir hâl alması karşısında Hollywood sineması pahalı ve gösterişli yapımlara, özellikle tarihi filmlere yönelmiştir. Ancak bu büyük prodüksiyonlardan ekonomik olarak beklenen gelir elde edilememiştir. Hollywood sinemasının tekrar güçlenmesi ve günümüz sinema pazarında görülen egemenliğinin başlaması ise 1970'li yılların başlarına denk gelmektedir. Akademiden gelen genç yönetmenlerin (Francis Ford Coppola, Paul Schrader, Martin Scorsese, George Lucas ve Steven Spielberg gibi) yaptığı filmlerle (Star Wars, Indiana Jones, Jaws gibi) küresel film pazarında giderek Hollywood'un egemenliği görülmeye başlanmıştır.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Radyonun Tarihi ve Toplumsal Yansımaları
ÜNİTE NO 8
YAZAR

KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK RADYO

Radyonun bir kitle iletişim aracı olarak tanımını yapmadan önce kelime anlamına ve kökenine bakıldığında; Latince'de ışınlanma anlamına gelen "radius" ve Yunanca'da ses anlamına gelen "fone" kelimelerinin kısaltılmış hâli olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ses veya müzik gibi iletilerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir araç olarak radyo, elektrik ve elektromanyetik alanda yapılan bilimsel ve teknik gelişmelerin bir ürünü olarak var olmuştur. "Radyo" kelimesinin sözcük anlamı güncel Türkçe sözlükte; "elektrik dalgalarının özelliğinden yararlanarak seslerin iletilmesi sistemi" ve "elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayın yapan istasyon ve bu istasyonun programlarını düzenlemekle görevli kuruluş" olarak yapılmaktadır. Küresel çapta 1920'li yıllarda başlayan "radyo yayını" kelimesinin sözcük anlamı ise; elektromanyetik dalgalar (Hertz dalgaları) üzerinden, bir olayın veya bir iletinin, söz ve müzik kullanılarak topluma aktarılmasıdır. Bunun yanı sıra radyonun toplumu bilgilendirme, eğlence, kültür ve eğitsel programlar gibi içeriklere sahip oluşu ve toplumun gereksinimlerine yönelik yayınlar yapması onu daha popüler bir araç haline getirmiştir. Bir kitle iletişim aracı olarak radyonun diğer araçlara oranla kendisine ve dinleyici kitlesine sağlamış olduğu belirli avantajlar vardır. Bunlar:

- Okuma ve yazma zorunluluğunun olmaması: Radyoyu dinlemek için, okuma ve yazma bilme zorunluluğu olmaması düzenli yayın hayatına başladığı 1920'li yıllardan sonra dönemin gazete ve dergi gibi diğer kitle iletişim araçları arasında, hitap ettiği kitlenin artmasına olanak sağlamıştır.
- Ucuz olması: Radyo, haberleşme, eğitim vb. benzeri içeriklerini teknik olarak üretirken diğer kitle iletişim araçlarına oranla daha ucuz ve kitleler için de daha kolay ulaşılabilirliğine sahiptir. Bu da ekonomik gelir seviyesi düşük olan toplumlar için eğitsel ve kültürel ilerlemede katkı sağlarken, aynı zamanda toplumun yapı taşı olan bireylerin eğlenmek için kolayca başvurabileceği bir araç olarak nitelendirilebilir
 - Zihinde resim yaratır ve hayal gücünü çalıştırır: Radyoyu önemli kılan bir diğer özelliği dinleyicilerin zihninde müzik ve ses efektlerini kullanarak düşünsel bir resim yaratmasıdır.
 - Kişiseldir: Radyo dinleyicisiyle doğrudan iletişim kuran sıcak, samimi ve kişisel bir araçtır. Radyo her bireyin kendi zihninde yarattığı kurgusallıkla, kendine mahsus kişisel bir araçtır. Dinleyici diğer kitle iletişim araçlarından farklı olarak anlatılan metne kendi bireysel anlamlarını yükleyerek zihninde canlandırmaktadır.

DÜNYADA RADYONUN GELİŞİMİ

Dünyada ilk radyo telsizi yayıncılığının başlangıcı 1920'lere dayanmakla birlikte, teknik bir icat olarak radyo tekniğinin icadı ve geliştirilmesi 1800'lü yıllarda gündeme gelmiştir.

Radyo tekniği tarihesine bakıldığında yapılan ilk buluş telsizin babası olarak nitelendirilen James Clerk Maxwell tarafından 1860 yılında gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkarılan ve geliştirilen bu buluşların ardından, elektromanyetik dalgalar aracılığıyla sesin karşı tarafa aktarılmasını ilk gerçekleştiren isim İtalyan fizikçi Guglielmo Marconi olmuştur. Bu dönemde radyonun icadına yönelik keşfi daha önce yaptığını öne süren bir çok isim olsa da Marconi, elde ettiği teknik buluşun patentini 1896 yılında İngiltere'de alarak, radyo dalgalarının evrensel olarak kullanılacağı bir dönemin kapısını açmış ve önemli bir isim haline gelmiştir. Marconi, daha sonra bu buluşunu geliştirip telsiz sistemi üretmiştir. Ancak, İtalya'da buluşuna destek göremediği için, 1899 yılında Amerika'ya giderek "The Wireless Telegraph & Signal Company" şirketini kurarak gemiler için telsiz üretimine başlamış ve radyo telsizlerinin ticari başarı yakalamasında da öncü isimlerden biri olmuştur. Radyonun gelişmesindeki önemli isimlerden bir diğeri Lee De Forest olmuştur. Forest 1907 yılında boşluk tüpünü bularak, radyo yayıncılığı üzerine yapılan çalışmalara teknik bir yenilik kazandırmıştır. Özel sektöre ait yapılan ilk radyo istasyonunun ABD'de 1920'de düzenli olarak yayın hayatına başlamasıyla birlikte, iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde özel istasyon sayısı 200'ü aşmıştır. Bu dönem içerisinde radyo yayıncılığının haberleşme ve

insanları etkileme gücü fark edilerek önemi her geçen gün artmıştır. Çeşitli siyasi çıkarlar için kullanılmaya başlayan radyo yayıncılığı, 1920 ve 1930 yılları arasında Asya ve Afrika'daki bazı küçük ülkeler dışında çoğu ülkede yaygınlaşmış ve radyo yayınlarının sayısı artmıştır. 1920 yılında Amerika'da gerçekleştirilen ilk radyo yayınından sonra birçok ülke bu yeni kitle iletişim aracını düzenli olarak kullanmaya başlamıştır. Örneğin, SSCB 1922 yılında, İngiltere ve İsviçre 1923'te, Hollanda Belçika, Almanya, Fransa ve İspanya 1924'te, Norveç, Avusturalya ve İtalya 1925'te, Danimarka ve İsveç 1926'da, Yugoslavya ve İzlanda 1928 yılında düzenli olarak radyo yayınlarına başlamıştır. 1920'lerden itibaren ise, radyonun kullanımına ilişkin farklı işlevler ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ordu arasındaki iletişimi sağlamak açısından radyo, bir haberleşme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Radyo yayınlarının halk arasında popüler hale gelmesiyle birlikte, dinleme yoğunluğu ve ilginin her geçen gün artması, radyo yayınlarının farklı formatlara ayrılmasına ve sunulmasına olanak sağlamıştır. Nitekim müzik programlarının yanı sıra talk showlar, bilim, spor programları ve kültür-sanat temalı formatlar ortaya çıkmış ve haklı talebine yönelik kategoriler sunulmaya başlanmıştır.

TÜRKİYE'DE RADYONUN GELİŞİMİ

Türkiye'de radyonun tarihsel yolculuğuna bakıldığında radyo yayınlarının öncesinde, radyonun teknik bir buluş olarak ilk kullanımının telsiz telgraflarla gerçekleştiği görülmektedir. Kurtuluş Savaşında haberleşme amacıyla kullanılan telsiz telgraflar o dönemde büyük bir önem taşımaktaydı. Nitekim 1925 yılında "Telsiz Tesisi Hakkında Kanun" ismi ile Ankara'da telsiz istasyonunun kurulmasını öngören bir yasa çıkarılmıştır. Ancak yayıncılık açısından bakıldığında, Türkiye'de radyo yayıncılığı tarihi, dünya ile paralel olarak 1920'li yıllarda başlamış ve uzun bir süre devlet yönetiminde gerçekleşen bir yayıncılık anlayışı hakim olmuştur. Ülkemizde, dünyada olduğu gibi ilk radyo yayınları amatör kişiler tarafından yapılmakla birlikte, ilk radyo yayınına dair çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Türkiye'de ilk radyo yayıncılığı resmi olarak 1927'de gerçekleştirilmiş ve yapılan ilk yayın Anadolu Ajansı, iki milletvekili, bir iş adamı ve İş Bankası aracılığıyla kurulan "Türk Telsiz Şirketi" tarafından başlatılmıştır. Ankara Radyosu'nda gerçekleşen bu yayıncılık, Türk Telsiz Şirketi tarafından 1936 yılına kadar devam ettirilmiştir. 1933'ten sonra Türkiye'de hâkim olan devletçilik akımı ile radyo, özel yayıncılığın elinden alınarak devletleştirme anlayışı amaçlanmıştır. 1936 yılında ise radyo yayıncılığı PTT'ye verilmiş, böylelikle devlet elinde yürütülen bir yayıncılık dönemi başlamıştır.

Radyo yayıncılığının siyasi bir propaganda aracı olarak kullanılması 1960'ta gerçekleşen askeri müdahaleye zemin hazırlayan faktörlerden biri olarak gösterilmiştir. Bu nedenle 1961 Anayasasının 121. maddesi ve 359 sayılı Radyo ve Televizyon Yasası ile birlikte Türkiye'deki radyo ve televizyon yayıncılığının tekeli TRT'ye verilmiştir. 12 Mart 1971'de gerçekleşen askeri muhtıradan sonra üniversitelerin ve TRT'nin tekelinin kırılmasıyla birlikte, radyo yayıncılığında tarafsız ve bağımsız bir anlayış hakim olmaya başlamıştır. 1980 yılında radyo yayıncılığını etkileyen 12 Eylül darbesi gerçekleşmiştir. Bu dönemde radyo yayınlarının temel işlevi olan haberleşme işlevi ön planda olmuştur. Dönemin getirmiş olduğu yasaklar ve baskılar en çok TRT'yi etkilemiş ancak yine de TRT'nin yapmış olduğu radyo yayıncılığı halkın temel haber alma ve eğlence kaynağı olarak varlığını sürdürmüştür. 1990'lardan itibaren radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekeli anlayışının kırılmaya başlamasıyla birlikte, özel radyo ve televizyon yayıncılığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemden itibaren özel istasyonların sayısı giderek artmaya başlamıştır.

RADYONUN TOPLUMSAL VE SOSYAL İŞLEMLERİ

Eğitme, bilinçlendirme, farkındalık oluşturma ve halkı toplumsal sorunlara karşı duyarlı kılma yoluyla kitlelerde davranış ve tutum değişikliği oluşturabilme potansiyeline sahip olan radyoya, toplumsal dönüşüm ve kalkınma açısından önemli görevler atfedilmiştir. Diğer bir deyişle radyo, sanayileşmeyle beraber toplumsal üretim ve bölüşüm süreci içinde, bilgi ve haber akışını sağlama, anlam oluşturma ve eğitime işlevleriyle yirminci yüzyılın en etkili ve önemli kitle iletişim araçlarından birisi olmuştur. Bu açıdan bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de radyo, modernleşme ve ulusal kalkınma programlarının ayrılmaz parçası olarak önemli bir role sahip olmuştur. Radyo, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitime yönelik yayınlarıyla, cumhuriyetin tasavvur ettiği sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir topluluk oluşturmaya yardımcı olmuş, batılılaşma ve kalkınma sürecine ivme kazandırmıştır.

Bir teknolojik aletin kullanım amacı tüm ülkelerde aynı olmasına karşın, o alete yüklenen işlevler ve anlamlar farklılık göstermektedir. Nitekim radyoya yüklenen anlam ve işlev bir toplumun siyasi, kültürel ve eğitimsel yapısıyla doğru orantılıdır. Ancak genel hatlarıyla bakıldığında, radyonun işlevleri diğer kitle iletişim araçlarının işlevleriyle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda radyonun temel işlevleri şunlardır;

Haber Verme İşlevi

Radyonun teknik bir buluş olarak icat edildiği dönemden itibaren kazanmış olduğu en temel işlev 'haber verme' işlevidir. Nitekim radyo telsizlerinin kullanılmaya başlandığı ilk alan, denizlerdeki gemilerle haberleşmek amacıyla oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra radyo, bireylerin en temel ihtiyaçlarından biri

olan haber alma ve çevresinde olup bitenleri öğrenme isteğine karşılık olarak nitelendirilen bir araçtır. Bu noktada, dinleyicilerinin gündelik hayatta gerçekleşen olaylardan haberdar olmalarını sağlamakta, bu da kişinin kendini güvende hissetmesine katkı sağlamaktadır.

Eğitim İşlevi

Toplumu bilgilendirme ve haberdar etme işlevinin yanı sıra radyonun bir diğer önemli işlevi ise eğitimidir. Diğer kitle iletişim araçlarına oranla radyonun edinilmesi ve kullanılmasının çok daha kolay olması toplumlar için büyük bir avantajdır. Yine diğer işlevlerde de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan okuma yazma oranları ve ekonomik gelir seviyeleri, eğitim işlevini değerli kılan bir etkidir. Nitekim okuma oranı düşük olan toplumlarda bireylerin kendini geliştirebilmesi için çeşitli radyo yayınları yapılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının eğitim amacı ile kullanılması, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Eğlendirme İşlevi

Günlük hayatın stresinden, sıkıntısından ya da sıradanlığından sıkılan bireyler için topluma hizmet eden radyo, bireylerin rahatlamasına ve günlük sıkıntılarından uzaklaşmasına olanak sağlamaktadır. Ekonomik geliri düşük olan bireyler için radyo, diğer kitle iletişim araçlarına oranla çok daha ucuz ve kolay ulaşılabilir bir eğlenme aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Eğlendirme işlevi radyo yayınlarda toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Örneğin ABD’de radyo yayınlarında kullanılan eğlence içerikleri %75’i geçmektedir. Son yıllarda ise yaşanan reyting kaygısıyla radyo yayınlarındaki eğlence içerikleri diğer tüm işlevlerin önüne geçmektedir.

Reklam İşlevi

Neoliberal politikaların her alanda olduğu gibi yayıncılık alanında da kendini göstermesi tecimsel yayıncılığı ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte radyo yayıncılığı gerek tüketicinin gerekse reklam verenin yeni arayışlara girmesi sonucunda ticari bir boyuta ulaşmıştır. Tecimsel radyoların yasal bir zeminde kurulmasıyla birlikte radyonun erişim alanı genişlemiş, birçok radyo kanalıyla reklam ve pazarlama alanında iş dünyasına düşük maliyetli ve hedef kitle tanımlı seçenekler sunulmuştur. Diğer taraftan ise tematik kanallar, bölgesel ve yerel yayınlar yapan özel radyo kanalları dinleyiciye kendi isteği temelindeki yayınlara ulaşma imkanı sunmuşlardır.

Propaganda ve Etkileme İşlevi

Kitle iletişim araçları, aktardıkları iletilerle kitleleri önemli derecede etkileme ve yönlendirme işlevine sahiptir. Her geçen gün gelişmekte olan teknoloji sayesinde medya toplumun önemli bir gücü haline gelmiştir. Savaşlarda ve toplumsal hayatta siyasi çıkarlar için kullanılan propaganda işlevi, radyo yayınlarının başladığı andan itibaren fark edilen ve kullanılan bir işlev olmuştur.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Elektronik Yayıncılık: Televizyon Kültürü ve Sosyolojisi
ÜNİTE NO 9
YAZAR

TELEVİZYON KAVRAMI

Bir kitle iletişim aracı olarak televizyon, içinde barındırdığı özellikler itibarıyla diğer iletişim araçlarından birçok noktada ayrılmaktadır. Bu bağlamda görsel ve işitsel duyu organlarına aynı anda hitap edebilmesi, ortaya çıkışından itibaren televizyonun kısa bir süre içerisinde yaygınlık kazanmasına olanak sağlamıştır. Nitekim ortaya çıktığı günden itibaren, teknolojisi ve içeriklerinin sürekli bir biçimde kendini yenilemesi, televizyonun popülerliğini kaybetmeden günümüze kadar yeni iletişim araçlarına entegre olarak gelişmesini sağlamıştır.

Görsel ve işitsel malzemeleri aynı anda iletebilen bir araç olarak 'televizyon' kelimesi, kökeni itibarıyla Grekçe ve Latince sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Sözcük anlamı ise, Grekçe 'tele' (uzak), Latince 'vidi' (görme) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Televizyon işlevsel olarak oldukça basit bir araç olarak nitelendirilmektedir. Ancak, araştırmacılar tarafından derinlemesine incelendiğinde ardında barındırdığı birçok farklı unsur da ortaya çıkmaktadır. Bu durum, televizyon hakkında olan tanımlamaları da çeşitlendirmektedir. Televizyonun başlıca özellikleri şu şekilde belirlenebilir:

Evreni küçültmüştür: Yeni yayın imkânları ve tekniklerinin sunduğu avantajlarla birlikte televizyon yayınları, dünyadaki her topluma ulaşabilen bir niteliğe erişmiştir. Bu durum zamanı ve mekânı daraltmakla birlikte, insanlar arasındaki mesafeyi de ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda televizyon, dünyanın dört bir yanından görüntüler yayınlamakta ve farklı coğrafyalardaki toplumlar bu sayede birbirlerinden haberdar olmaktadır.

Televizyon popüler (halka dönük) bir sanattır: Televizyon, herkese hitap eden ve izleyicilerin istek ve beğenisini göz önünde bulunduran bir yayıncılık anlayışına sahiptir. Televizyon yayıncılığının bu özelliği, birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Fakat bazı araştırmacıların iddiasına göre, bu durum televizyonu 8. sanat yapmıştır.

Mikrofon yardımcı unsurdur: Televizyonda ses ve görüntünün bir arada bulunması, mikrofonu televizyon için vazgeçilmez bir unsur haline getirmektedir. Nitekim herhangi bir çekimde ortamdaki sesleri daha iyi alabilmek için mikrofona ihtiyaç vardır. Ancak, kendi mikrofonlarına sahip kameralarda, bazen ayrı bir mikrofon gerekmeden de bir olay karşı tarafa aktarılabilir.

Okuma değil, anlatım esastır: Televizyonda, izleyiciler doğrudan bir resimle, yayın yapan spiker veya muhabirle karşılaştığı için bu kişilerin bir olayı kâğıttan okuması değil onu kendi cümleleriyle izleyicileri ikna edici bir şekilde anlatması beklenir. Özellikle, siyasi oturumlarda veya tartışma programlarında bu durum kendini sıkça göstermektedir. Bunun yanı sıra televizyonun sahip olduğu en önemli özellik görüntüleri iletmesidir. Bu özelliği ise, vermek istediği mesajı okumaktan ziyade, önce görüntülerle sergilemesini, sergilenen görüntüleri de sözlü anlatım ile desteklenmesini gerektirmektedir.

Sessizlik radyodaki kadar kesin değildir: Radyo programları, kapalı mekâna sahip radyo istasyonlarında gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, ortama dair sesler kendilerini programlarda göstermemektedir. Ancak, televizyonlarda gerçekleştirilen yayınlar, stüdyoda veya stüdyo dışında hazırlandığı için ortam sesleri radyoya kıyasla daha fazladır. Bir dezavantaja dönüşebilen bu ortam sesleri, fazla olmadığı sürece izleyiciyi çok fazla rahatsız etmemektedir.

Zaman tüketen bir araçtır: Radyo ile kıyaslandığında televizyon, göze hitap etmekte ve bu bağlamda izleyenlerin dikkatinin dağılmasını engellemektedir. Bu durum izleyicilerin yapması gereken işleri geri plana atmasına yol açıp onların zamanını almaktadır. Ancak radyo, teknik olarak sadece kulağa hitap eden bir araç olarak, dinleyicilerin radyo dinlerken başka işlerle de meşgul olabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durumda radyo, hedef kitlenin daha az zamanını alan bir araçtır.

Kişiyi pasif duruma düşürmektedir: Televizyon yayıncılığında içerikler tek bir yerden belirlenmekte ve yayına sunulmaktadır. Buna ek olarak, televizyon yayıncılığında izleyici, medya içeriklerini seçme ve

değiştirme şansına sahip değildir. Bu bağlamda, televizyonun ürettiği içerikler, izleyicinin düşüncelerini şekillendirmekte ve yön vermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalara göre televizyon, kişileri sürekli ekran başında tuttuğu için onları hem fizyolojik olarak hem de ruhsal olarak etkilemektedir.

Karmaşık ve pahalı bir araçtır: Televizyon, diğer kitle iletişim araçlarına oranla (radyo, telefon, gazete, telgraf vb.) içeriği bakımından daha karmaşık bir yapıya sahip olmakla birlikte, televizyonun yayın ve yapım maliyeti yine bu araçlara oranla daha fazladır. Bunun en önemli nedeni ise, içeriğinde renk, ses, görüntü vb. özellikleri barındırmasıdır.

TELEVİZYON YAYINCILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyada Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişimi

Kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişimi ve okuyucuların/izleyicilerin medya mesajlarını nasıl algıladığı, anlamlandırdığı ve bu mesajlara nasıl tepki verdiği konusunda yapılan çalışmalar iletişim aracının özgül koşullarının önemli bir faktör olduğunu ileri sürmektedir. İletişim, tarihsel süreç içerisinde yüz yüze/sözlü ortamlardan dolayımlanmış biçimlere doğru kaymıştır. Bu dolayımleme içerisinde basım teknolojisinin sunduğu olanaklarla ortaya çıkan yazılı iletişim, kulaktan göze doğru bir algılama dönüşümü yaratmıştır. Sözü mekâna bağlayan yazı, insan bilincini en çok değiştiren tekil bir buluştur ve bağımsız olarak nitelendirilen bir söylem kurmuş, dilin gücünü pekiştirmiş ve düşünce yapısını değiştirmiştir. Bir metni 'okumak' ise dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağını sürekli kılmış, yani metni sese dönüştürmüştür. 20. yüzyılın başlangıcından itibaren yazıya dayalı iletişimin yerini hareketli görüntüye dayalı iletişim biçimleri almıştır. Walter Ong, "günümüz ileri teknolojiyle yaşantımıza giren telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların, 'sözlü' nitelikleri, üretimi ve işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü için 'sözlü kültürün ikinci aşaması'" içinde olduğumuzu ifade etmektedir. Toplumları 'ikinci sözlü kültür çağı'na sokan elektronik teknoloji, katılımcılarını mistisize etmesi (gizemleştirmesi) ve topluluk duygusunu geliştirmesine rağmen 'yaşanan an' odaklı olmaya ve sözlü kalıpları kullanmaya devam etmektedir. Bununla beraber, daha amaçlı ve bilinçli bir yapılanmayı temsil eden bu kültür, grup bilinci ile bir araya gelen dinleyici topluluklarına kıyasla daha geniş kitlelere ulaşmaktadır.

Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de televizyon yayıncılığı Batı ülkelerine kıyasla daha geç başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'de ilk ciddi televizyon yayıncılığının devlet girişimiyle başlatılması olarak nitelendirilmektedir. Yayıncılık anlamında bu ilk girişimler, siyasi partilerin ömürleriyle kısıtlı kalmaktan ileriye gidememiştir. Ayrıca televizyon yayınları, radyoda olduğu gibi, iktidarların kitlelere seslenmek için yararlandıkları propaganda aracı olarak kullanılmak istenmiştir. Bu durum, yayınların her zaman kontrol altında tutulması gerektiği fikrinin temellenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'de yayıncılık son derece ağır gelişmiştir.

1938 yılında, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Frekans Kürsüsü Şefi olan Prof. Dr. Mustafa Santur yurtdışı gezisi sırasında televizyonu görmüş ve son derece ilginç olan bu icat Santur'un dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine Santur, televizyonu Türkiye'ye getirmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Santur, ilk olarak 1938'de tanıştığı "camlı kutu"yu daha yakından tanımak için 1948 yılında, Avrupa gezisine çıkmıştır. Santur, gerçekleştirdiği bu gezi esnasında televizyonu daha da yakından inceleyip, dönüşünde Türkiye'de de televizyon yayınlarının başlaması için bazı çalışmalarda bulunmuştur.

TRT bünyesinde ilk televizyon yayını ise, Ankara'da bulunan Mithatpaşa Caddesi'ndeki stüdyoda, 31 Ocak 1968 yılında siyah beyaz olarak gerçekleştirilmiştir. TRT 1978 yılında, "Derinlerdeki Zenginlik" adlı ilk yerli belgesele imza atmış ve bu dönemlerde ilk yabancı diziler yayınlanmaya başlamıştır. Nitekim Dallas, Küçük Ev ve Kaçak dizileri TRT'de yayınlanan ilk yabancı diziler olmuştur. İlk yerli diziler ise, Çalıkuşu, Aşk-ı Memnu gibi romanlardan uyarlanan yapımlar olmuştur.

TELEVİZYONUN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Gündem Belirleme İşlevi: Kitle iletişim araçları, toplumun gündemini belirleyen en önemli araçlar olarak nitelendirilmektedir.

Haber Verme İşlevi: Geçmişten günümüze insanların temel ihtiyaçları içerisinde 'haberleşme' gereksinimi sürekli olarak kendini hissettirmiştir.

Eğitime İşlevi: Televizyonun en önemli işlevlerinden bir diğeri de eğitim işlevidir.

Eğlendirme İşlevi: Televizyonlar, gündelik hayatın monotonluğundan bunalan insanlar için eğlence programları hazırlayarak, onları günlük yaşamdan uzaklaştırıp ekran başına çekebilmektedir.

Mal ve Hizmetlerin Tanıtılması İşlevi: Çoğunluğu özel sektörün elinde bulunan televizyonlarda, reklam önemli bir gelir kaynağı olarak nitelendirilmektedir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi

ÜNİTE ADI Medya ve Kitle Toplumu

ÜNİTE NO 10

YAZAR

MEDYA VE KİTLE TOPLUMU

Geleneksel medya ve yeni medya olarak sınıflandırılabilen iletişim araçları günümüzde bireyleri ve toplumların yaşamlarını, değerlerini ve kültürlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bireylerin sanjeler içinde enformasyona ulaşması, aynı zamanda bireyleri yaşam içerisinde pasif hâle getirmekte ve eleştiri ve sorgulama kabiliyetlerini de en aza indirmektedir.

Medya

Günümüz iletişim çağında gelişen iletişim teknolojileri ortak enformasyon üretmeyi, almayı ve göndermeyi mümkün olduğunca hızlı ve kolay bir hâle getirmiştir. Radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçları, gün geçtikçe yayılmış ve iletişim sürecini de hızlandırmıştır. Böylece bireylerin dünyada ne olup bittiğinden kısa sürede haberdar olmaları sağlanmıştır. Yeni medya olarak adlandırılan internetin gelişerek yaygınlaşması ise dünyayı daha küçük bir hâle getirmiştir. Zaman-mekân sınırlarını ortadan kaldıran internet, bireylerin iletişimini sanjelere indirmiştir.

Kitle iletişimi, ne olduğu belli olmayan yığın iletişimini ifade eder. Kitle iletişiminde 'kitle' kavramı izler kitlenin sosyal, politik ve ekonomik açılarından belirsiz, ayırt edilemeyen bireyler yığını olduğuna imada bulunur. Kitleden üstü kapalı olarak söz edilen bireyler; geniş izler kitle, okur kitle ve seyirci kitledir.

Kitle iletişimi, kitlesel bir aygıtla, örneğin televizyon, gazeteler, dergi, duvar panoları veya sinemalarla dolaylı olarak iletişim olarak tanımlamak mümkündür. Harold D. Laswell, 1940'ların başında siyasal iktidar ve propaganda üzerine yoğunlaştığı araştırmalarında ilk kez 'kitle iletişim (mass communication)' terimini kullanmıştır.

İçinde bulunduğumuz çağda kitle iletişim araçları, enformasyon ve haber vermenin ötesinde bireylerin dolaysız bilgi edinilebilecek yaşam dönemlerine de yön vermektedir. Hatta kitle iletişim araçları artık bir kültür dağıtıcısından da ziyade kültürün ta kendisini oluşturmaktadır. Medya kendi çıkarları doğrultusunda kitleleri yönlendirmekte ve kitlenin neyi nasıl görmesi gerektiğine karar vermektedir.

Günümüzde medya, olumlu veya olumsuz olsun, toplumu, kuşkusuz bir etkileme gücüne sahiptir. Bireyler kendi yaşam tarzlarına hitap eden, kendi değer ve yargılarına uygun gördükleri medyayı tercih etmekte, farklı içerik ve özellikteki araçları reddedebilmektedir. McLuhan'ın meşhur "araç mesajdır" söyleminden de yola çıkılarak bireylerin kitle iletişim araçlarını tercih ederken verdikleri mesajları da göz önünde bulunduklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda günümüz medyasının, toplumsal problemlerin çözümüne destek olmaktan ziyade temel bir toplumsal problem hâline geldiği de genel olarak kabul gören görüşlerin başında gelmektedir.

Kitle Kavramı

Kitle kelime olarak günlük yaşamda genellikle "güruh" anlamında niteliksiz bir yığını anlatmak amacıyla kullanılan olumsuz bir ifade olarak kabul edilir. Sosyalist terminolojide ise kitle, ortak bir gaye etrafında bir araya toplanmış sınıftan söz ederken olumlu manada kullanılır.

İletişim biliminde kitleden söz edilirken genellikle radyo, televizyon ve diğer medya yayınlarının izler kitlelerinin özelliklerini tanımlarken bahsedilir. Bu bağlamda tanımlanan izler kitlenin özellikleri ise şu şekildedir:

- Dağınık olan izler kitlede üyeler genellikle birbirlerini tanımazlar. Kitledeki üyeler var olan kitlenin bir araya gelmesine olanak tanıyan bireyi de genellikle tanımazlar.
- Bu kitle öz-benlik ve öz-bilinçten yoksundur. Belli gayelerini hayata geçirmek için örgütlenip bir araya gelerek faaliyette bulunma becerisinden yoksundur.
- Bütün toplumsal sınıflardan ve demografik gruplardan gelen birçok bireyden oluşur.
- Kitlenin ilgileri, kendisini güdüp yönetmek isteyenlerin algısına göre biçimlenir.

Kitlenin Özellikleri

Kitlelerin belli başlı bazı özellikleri bulunmaktadır. Örneğin, birkaç birey bir araya gelince bir kitle

oluştururlar ve bu bireyler âlim olsalar dahi uzmanlıkları dışında olan hususlarda tam bir kitle karakteri sergilerler. Hepsinin tek tek sahip olduğu düşünce yok olur ve yerini kitlenin savunduğu düşünce alır. Bireyin tek başınayken olaya vereceği tepki ve izlenim, bir kitlenin onu etkilemesiyle değişmektedir. Kitlenin vereceği tepki kendisini oluşturan bireylerin vereceği tepkiyi de belirler. Birey gerçek olmamasına rağmen, kitle içinde olmasından dolayı etkilenecek yanlış aktarılan bir olayı gerçek olarak kabul edebilir. Bir başka özellik ise kitlelerin hızlıca telkin altına alınabilir olması ve kışkırtmalara kapılmalarından dolayı son derece kararsız davranmalarıdır. Örneğin, en kanlı vahşilikten bir anda kahramanlığa geçtikleri görülür. Kitleler kolaylıkla cellât, ya da bir dava uğrunda şehit olabilirler. Kitleler sadece geleneklerine bağlı ve kararsız bir yapı sergilemezler. Vahşi bir insan gibi, istek ile isteğinin gerçekleşmesi arasında hiçbir engeli kabul etmez ve dahası sayısal çokluğun, kendisine karşı konulamaz bir güç hissi vermektedir. Kitle içinde var olan bir bireyde imkânsızlık duygusu yok olmaktadır.

Bir fikir etrafında aşılana bireylerde sabit fikir bir eylem hâline gelmeye hazırdır. Ateşe verilmesi gereken bir saray ve ya yapılması gereken bir bağlılık göstergesi mi var, kitle aynı kolaylıkla hepsini gerçekleştirmeye hazırdır. Kitlelerin eyleminde her şey kışkırtıcı unsurun uygulanmasına bağlı olmakla birlikte tek bir bireyle olduğu gibi aşılana olay ile bu hareketin sergilenmesine engel olabilecek akıl ve muhakeme oranlarına da bağlı kalmamaktadır. Kitleler her daim bilinçaltı sınırlarında gezinerek bütün aşılamalara maruz kalırlar.

Kitlelerin özelliklerinden biri de kitlelerin yalnızca basit ve bireysel duyguları kavramasıdır. Kitlelere aşılana düşünce ve inançlar genellikle kabul veya ret olunur ve mutlak gerçekler veya mutlak hatalar olarak kabul edilir. Akıl ve yargılama ile değil de, aşılama yolu ile meydana gelen inançlarda durum hep aynıdır. Birey, itiraz ve tartışmayı kabul edebilir, ancak kitlenin bu duruma tahammülü yoktur.

Kitle Toplumu

Kitle toplumu, yazılı olmayan birincil gruplara ve gelenek temelli ilişkilerden ziyade sözleşmecî, ikincil gruplara ve menfaatlere dayalı ilişkilerle varlığını sürdüren bir toplum olarak kabul edilir. Kitle toplumunda toplumsal örgütlenme, gelenek ve görenek yapısı, geliştirilmiş kural ve ritüeller, örgütlenmiş fikir grupları, belirli bir rol ve statü yapısı, oluşturulmuş bir liderlik anlayışının bulunmadığı iddia edilmektedir. Günümüz toplumlarında, örgütlenmeler, gelenekler, kurallar, statü ve liderlik gözle görülür hâle gelmiş olsa da bunları oluşturan bireylerin bilinçliliği sorunu, algılama ve davranış standartları, yaşanan kiteselleşme tartışmalarına ortam hazırlar.

Le Bon'a (2005) göre kitle toplumunda iki türlü yoldan değişim oluşturulmaktadır. Bu yollardan ilki düşünsel buluşmadır. Bir arada bulunan bireyler düşüncelerini daha çok bireye ve daha kolay bir şekilde iletebilmektedirler. İkinci yol ise kitle liderini takip etmektir. Bireyler bir araya geldiklerinde kaybettikleri iradelerini bir lidere devretmektedirler. Kitlenin lideri fikir ve inançlarını benimsetmek adına öncelikle bir iddia ortaya atar ve sonra bu iddiayı tekrarlatma yoluna gider. Son olarak da bireyler arasında sorun oluşması aşamasına gelmektedir. Elbette bu iddianın kitlenin kolayca anlayabileceği bir şekilde ve mümkün olduğunca basit ve kanıtlarla desteklenmiş olması kitle üzerinde daha etkili olmaktadır.

Kitle toplumunun ortaya çıkış nedenleri: Üretimin gelişmesi ve işbölümünün artması, nüfusun kentlerde toplanması, karar alma süreçlerinin merkezileşmesi, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve kitlesel işçi hareketleridir. Alexis de Tocqueville'nin Democracy in America (Amerika'da Demokrasi) adlı kitabı çoğunlukla kitle toplumunun ilk sosyolojik eleştirisi olarak kabul görür. Tocqueville modern toplum eleştirisinde tereddütsüz bir şekilde aristokratik davranmaktadır. Örneğin, yüksek kültürün yazarların 'hoşa gitmek yerine hayrete düşürmeye, beğeni duygusuna hitap etmekten ziyade, ihtirasları tahrik etmeye çaba gösterdikleri' bir edebiyatı ortaya çıkaran sanayi toplumunun tekdüze ve sıradan yaşam biçimi tarafından tehdit edildiğini iddia etmektedir. Kitle toplumu ve kitle kültürü konusunda çalışmaları ile öncü Frankfurt Okulu'nun kitle toplumu kavramında da iki ana konu hâkimdir. Söz konusu konular şu şekildedir:

- Teknoloji ve ekonomi alanındaki yoğun gelişmeler karşısında geleneksel toplumsallaşma kurumlarının zayıflaması,
- Bireyin emek ve etkinliği sonucunda ortaya çıkan nesnelere bireyin kontrolünün dışında görünen bağımsız ve özerk erklere dönüştüğü kültürün somutlaştırılmasının artması.

İçinde bulunduğumuz çağda medya, topluma bilhassa diziler ve reklamlar aracılığıyla bazı yaşam tarzları sunmaktadır. Bu tarzlar, enformasyon ve eğlence programlarında, aynı tür programların çeşitli versiyonları şeklinde sunulmaktadır. Medya ürünleri, kitle toplumunda zaruri olarak, sorgulamadan ve hegemonya tarafından oluşturulan hemen her tarzı kabul eden bir bilinçdışı aklı ortaya çıkarmıştır. Bireyin yok oluşu; bireyin teklifiğini, özerkliği ve en önemlisi ise bireysel aklını ve vicdanını yok etmeye çalışmaktadır. Örneğin; gelir durumu ne olursa olsun "kitleleşen toplum" hiçbir durumda kendisine sunulan veya kendisinden istenenleri reddedememektedir.

Kitle Kültürü

Kavram olarak kitle kültürü Sanayi Devrimi'ni takip eden yıllarda ortaya çıkmış kavramlar arasında yer alır. Kitle kültürü kavramı ile genellikle endüstriyel tekniklerle üretilen ve oldukça geniş kitlelere dağılan, karşı konulması güç, davranış, mitos ya da temsili olguların tümü ifade edilir. Kitle kültürü belli bir sanayileşme tekniğine dayanan, sanayileşme ile beraber ortaya çıkmış ve çok geniş halk kitlelerine yayılan davranışlar ve gösteriler bütünüdür.

Kitle kültürü kavramının, bu kültürün eleştiricileri tarafından daha 15.yüzyılın ortalarında varlık gösteren ve Sanayi Devrimi sonrası üretim biçimleriyle kendisini somut bir biçimde ifade eden bir olgu olduğu görülmektedir. Kitle kültürü, çok sayıda bireyin bir biçimde standart ürünler oluşturması ve bu standart ürünleri tüketmesi" ile "tüm bir yapım biçimi" olarak adlandırılmaktadır.

Kitle iletişim araçları tarafından üretilen ve dağıtılan ürünler, yalnızca kitlesel pazar için üretilen standardize edilmiş kültürel ürünlerdir. Bu kültürel ürünlerin kullanılmasında ve tüketilmesinde de kitlesel bir davranış vardır. Kitle kültürü on dokuzuncu yüzyıl kapitalizmi gibi dinamik, devrimci bir erk olarak eski sınıf, gelenek, beğeni ve engelleri yıkmakta ve parçalamaktadır. Böylece bütün kültürel farklılığı eritip yok etmekte, türdeşleşmiş bir kültür üretmekte ve değerleri yok etmektedir.

Kitle kültürü birçok farklı açıdan ele alınmıştır. Örneğin, liberal düşünce kitle kültürünü demokratikleşme hareketi olarak kabul eder. Liberal düşünceye göre, kapitalizm bir taraftan eğitim seviyesini arttırmış, diğer taraftan da daha önce sadece yüksek kültüre ait olan ürünleri ucuz bir şekilde piyasaya sunarak daha fazla kitlenin bu ürünlere erişmesini sağlamıştır. Ve bunların sonucunda da toplumda demokratikleşme gerçekleşmiştir. Kitle kültürünü farklı açılardan yorumlayan görüşlerden biri de Marksist ve eleştirel yaklaşımdır. Marksist ve eleştirel yaklaşım kitle kültürünü, metalaşma, şeyleşme ve ideolojik egemenlik kavramları bağlamında değerlendirmektedir. Marksist açıdan kitle kültürü eleştirisi, Frankfurt Okulu düşünürleri Adorno ve Horkheimer tarafından 'kültür endüstrisi' kavramsallaştırması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Frankfurt Okulu düşünürleri, kitle toplumunu Sanayi Devrimi sonrasında, 'edilgen, ilgisiz bireylerin atomize bir şekilde çoğaldığı, geleneksel değerlerin çözülmeye başladığı ve bireylerin kitlesel bir şekilde üretilen tüketiciler hâline geldiği' bir toplum olarak tanımlamıştır. Söz konusu toplum kitle iletişim araçları aracılığıyla herhangi bir tepki vermeden bilgi ve yeteneklerini egemen sisteme sunmaktadır.

Kitle Psikolojisi

Bireyleri birçok açıdan bir araya getiren sebepler vardır. Bunlardan biri de psikolojik sebeplerdir. Birbirinden farklı çok sayıda birey, herhangi bir zamanda bir takım şiddetli heyecanların, örneğin millî bir olayın etkisi ile bir araya gelerek psikolojik bir kitle oluşturabilirler. Söz konusu kitleyi bir araya getiren herhangi bir tesadüf, kitlenin davranışlarının kitlenin hareketlerine özel, bir şekil almasına neden olabilir. Psikolojik bir kitle olduğu andan itibaren geçici, ancak ayrılabilir ve belirlenebilecek özelliklere sahip olur. Kitleler hâlinde bulunan bireylerde birtakım psikolojik özellikler görülebilmektedir. Bunlar: Bilinçli benliğin yok olması, bilinçaltı ile eyleme geçen kişiliğin hâkimiyeti, fikirlerin ve duyguların dağılmasıyla aynı tarafa doğru eğilim ve aşılana fikirlerin uygulanmasına hemen başlama arzusu olarak sıralanabilir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Uydu Yayıncılığı ve Küresel Kültür
ÜNİTE NO 11
YAZAR

Uydu Yayıncılığı ve Küresel Kültür

1960'ların başında uydular; mesafeleri ve coğrafi engelleri ortadan kaldıran, sınırları görmezden gelen muazzam bir iletişim aracı olarak yolculuğuna başlamıştır. Bugün dünyamızın yörüngesine yerleşmiş yüzlerce telekomünikasyon uydusu, onlarsız yapılması imkânsız olan birçok hizmeti sunarak hayatımızı değiştirmiştir. Günümüz toplumunun neredeyse tamamı uzay telekomünikasyon altyapılarına bağımlı hâle gelmiştir. Uydular sayesinde denizler, dağlar dâhil hemen her yerden televizyon izlenebilmekte, internete girilebilmekte, iletişim kurup, her türlü veri alışverişi yapılabilmektedir.

Uydu teknolojisinde geline nokta gelecek için bu teknolojilere daha fazla misyon yüklemektedir. Geleceğin uyduları daha iletişimsel, küreselleşmiş bir topluma hizmet etmek için stratejik, teknik ve ticari anlamda gelişmeye devam etmektedir. Nesnelere interneti, toplum 5.0, endüstri 4.0 gibi gelecek tasarımlarında uydular çok daha fazla alana ve hatta kişisel ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde yeniden tasarlanmaktadır. Görünen o ki; küresel bir dünyanın inşasında uydulara önemli görevler düşmektedir. Teknoloji üreten gelişmiş ülkeler kadar; izole edilmiş, seyrek nüfuslu gelişmekte olan ülkeler için de uydular en az maliyetli ve pratik çözümleri sunabilmektedir. Böylece şehir merkezleriyle kırsal bölgeler, zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki dijital bölünmenin önüne bir nebze de olsa geçmek mümkün olabilmektedir. Ayrıca afet ve kriz dönemlerinde uyduların rolü iyice artmaktadır. Kuraklık, çevre kirliliği, erozyonla mücadelede uydular öncü konuma yükselmiştir.

Uyduların en yoğun kullanıldığı alanlardan biri de yayıncılıktır. Radyo, televizyon, telefon gibi haberleşme ve yayıncılık amacıyla uzaya gönderilen uydular, günümüzün "bilgi otoyolları"na dönüşmüşlerdir. Uydular sayesinde yayıncılık küresel bir boyut kazanarak, bir iletinin aynı anda milyarlarca insan tarafından izlenebileceği bir noktaya erişmiştir. Küresel dünyanın oluşumunda uydu yayıncılığının katkısının büyük olduğunu bir kez daha belirtmek gerekmektedir.

Yerçekimine uyum sağlayarak dünyanın etrafında dönen cisimlere uydu denilmektedir. Konumuz olan yapay uydular ise dünyadan 36 bin kilometre yükseklikteki yörüngede dünyamızla birlikte dönen ve yerden aldığı sinyalleri daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde tekrar dünyaya gönderen teknolojik aygıtlar olarak tanımlanmaktadır. Haberleşme ve yayıncılık uydularının tamamının yerleştiği 36 bin km yükseklikteki yörünge durağan yörüngedir. GEostationary Orbit (GEO) adı verilen bu yörüngeye yerleşen uydular dünyanın hareketiyle uyumlu olarak hareket ederler ve aynı hızda döndükleri için hep aynı noktadaymış gibi görünürler. Bu nedenle televizyon anteninizi bu uyduya göre bir kere ayarladığınızda uydu sinyallerini sorunsuz alabilirsiniz. Ancak insanlığa hizmet eden uyduların hepsi aynı yörüngeye yerleştirilmez. Meteoroloji ve jeoloji uyduları ile casusluk uyduları gibi yeryüzünü gözlemleyen uydular en alçak yörünge olan 160 km ila 2000 km'deki, Low Earth Orbit (LEO) adı verilen alçak yörüngeye yerleştirilirler. Medium Earth Orbit (MEO) adı verilen orta yörünge ise 2000 km'den başlayıp 36 bin km arasındaki orta bölgedir.

İlk uydunun 1957'te kullanılmaya başlamasından bu yana uzay teknolojileri hızla gelişmiş ve kullanım alanları genişlemiştir. Günümüzde, Dünyayı çevreleyen yaklaşık 1400'ün üzerindeki uydu; uzay, küresel telekomünikasyon, ekonomi, güvenlik, savunma, acil durum yönetimi, çevre ve sağlığı, gözlem gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Uyduların günlük yaşamımızda hayati bir rolü vardır. Refahımıza büyük katkı sunarken hedeflerimize yenilikçi bir şekilde ulaşmamızı sağlamaktadırlar. Buna rağmen genel kullanım amaçları göz önünde bulundurulduğunda askeri amaçlı, araştırma, meteorolojik ve yayıncılık uyduları olmak üzere dört grupta toplandığı görülmektedir.

Uydu Yayıncılığının Gelişimi

Uydu yayıncılığı, 1945 yılında Arthur C. Clarke tarafından ortaya atılan bir fikirle başlamıştır. Clarke, Wireless World (Kablosuz Dünya) dergisinde yayımlanan makalesinde coğrafi uydu haberleşme önerisinde bulunmuştur (Resim 11.4). Bu öneride, Ekvator dairesel yörüngesinden yaklaşık 35 bin 787

km yukarıya fırlatılacak olan bir uydunun, dünyanın kendi eksenini etrafındaki dönüşüne eşit bir hızda döneceği öngörülmektedir.

1957-58: Sputnik ve uzay yarışları: Sovyetler Birliği tarafından 1957'de düşük irtifalı yörüngeye fırlatılan ilk yapay uydu Sputnik oldu. Başarılı bir şekilde yörüngeye yerleşen Sputnik aynı zamanda iletişim ve uygarlık tarihinde yeni bir dönemin de habercisiydi. Sputnik'in başarısı Sovyetler Birliği ile soğuk savaş dönemini yaşayan Amerika'yı uydu teknolojilerine daha fazla yatırım yapmaya itti. Bunun sonucunda 1958'de ABD tarafından, ilk haberleşme uydusu olan Score uzaya fırlatıldı. Böylelikle uzayda ilk iletişim bağlantısı sağlanmış oldu.

1975-İlk Uydu Yayın Sistemi: Görüntü ve sesin uydu üzerinden uzak coğrafyalara aktarılması düşüncesi televizyon yayıncılık mantığının değişmesine yol açmıştır. Amerikan premium kablo ve televizyon yayın ağı olan HBO (Home Box Office), Satcom 1 üzerindeki ilk uydu yayın sistemini başlatmıştır. Bir yıl sonra da izleyiciler tarafından C bandı uydu yayınları çanak antenlerle izlenmeye başlanmıştır. CNN International'ın kurucusu Ted Turner ise sonraları adı The Family Channel olan Christian Broadcasting Networks (CBN) kurarak tamamen uydudan yayın yapan ilk televizyon kanalını hayata geçirmiştir.

1978-Amatör radyocuların devreye girmesi: Uydu sinyallerinin doğrudan evlerden alınabilmesini sağlayan sistemlerin yaygınlaşmasıyla uydu yayıncılık alanı genişlemeye başlamıştır. Doğrudan eve (DTH) sistemi maliyetleri ucuzlatarak amatör radyocuların uyduları kullanmasının önünü açmıştır. Bu yıllarda ayrıca ev içi uydu anten sistemleri de geliştirilmeye başlanmıştır.

1980'ler-Bağımsız TV uyduları: Bu dönemde uyduların televizyon yayıncılığı alanında kullanımı hız kazanmıştır. 1983'te ABD'de kablo tv dağıtımına tahsis edilen ilk uydu fırlatılmıştır. Televizyon yayınlarının küresel bir boyut kazanmasıyla birlikte korsan yayıncılık da hızla artmaya başlamıştır. Bu yıllar telif hakları tartışmalarının da en hararetli bir şekilde gündeme gelmesine neden olmuştur. Seksenler Türk izleyicisinin de doğrudan uydu yayıncılığıyla tanıştığı yıllardır. Çanak antenler aracılığıyla Alman Tele-5, 3-SAT, RTL gibi kanallar izlenebilmiştir.

1990'lar-Dijital Uydu Yayınları: Bu dönem geleneksel televizyon teknolojisi olan analog teknolojiye dijital uydu yayıncılığına geçiş dönemidir. 1992'de ABD'de General Instrument şirketi tarafından ilk dijital HDTV uydu yayını gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda uydu televizyon yayıncılığı alanında büyük bir patlama yaşanmıştır. Şirketler milyonlarca aboneye ulaşmıştır. Doksanların ilk dönemi yasal olmamasına rağmen Türkiye'de özel radyo ve televizyon yayıncılığın fiili olarak yaşandığı dönemdir. Özel televizyonlar yayın yasağını aşabilmek amacıyla uydu yayıncılığından yararlanmışlardır. Fransa, Almanya gibi ülkelerden yapılan bu yayınları izlemek isteyen Türk izleyicileri çanak antenlere yönelmiştir.

Türkiye'de uydu antenler ilk defa 1984 yılında kamu kurumları ve gazetelerde kullanılmaya başlanmıştır.

1986 yılından itibaren de evlere ve otellere takılmaya başlanmıştır. Resmi rakamlara göre 1989 yılında ülkedeki uydu anteni sayısı 4 bin civarındadır. Uydu antenleri çoğunlukla İstanbul'da kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin uydu yayıncılığına yönelik çalışmaları ise 1989 yılında dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından başlatılmıştır. Türksat projesi kapsamında üretilen ilk uydumuz 1994 yılında hizmete başlamıştır. Ardından Türksat 1C ve iki binli yıllarda Eurasiasat-1 uydusu hizmete girmiştir. 2004 yılında kurulan Türksat A.Ş. ülkedeki bütün yer istasyonlarını ve uyduları bünyesinde toplamıştır.

Türkiye'nin aktif hizmet veren Türksat 3A, Türksat 4A ve Türksat 4B olmak üzere 3 haberleşme uydusu ve Göktürk-1, Göktürk-2 ve Rasat olmak üzere 3 gözlem uydusu bulunmaktadır.

Uydu Yayıncılığı ve Küresel Kültür

1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme olgusu 21. yüzyıl başlarında küresel bir dünya tasavvurunun daha da güçlenmesiyle devam etmektedir. Çok yönlü bir olgu olan küreselleşme ekonomik, kültürel ve politik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında küreselleşme çokuluslu şirketler öncülüğünde gerçekleşen ve dünyanın küresel bir pazara dönüşmesini hedefleyen uygulamaları içermektedir. Bu küresel pazarda ürünler hiçbir gümrük duvarına, yasal veya ekonomik engele takılmadan serbestçe dolaşmalıdır. Ürünler istenilen yerlerde üretilebilmeli, dolaşabilmeli ve satılabilmelidir. Geline aşamada küreselleşmenin daha çok ekonomik açıdan ilerlediği ve bu durumun bazı ülkeler açısından aleyhte sonuçlar doğurduğu aşikârdır.

Uydu Yayıncılığının Küresel Kültüre Etkisi

Uydu yayıncılığı ve diğer bilgi ve iletişim teknolojileri küresel medya olgusunu da gündeme getirmiştir. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelere ait özel kuruluşlar medya ve eğlence birliktelikleriyle bu pazarı yönlendirmektedirler. Küreselleşme sürecinde medya ve özellikle de televizyon temel bir rol oynamaktadır. Medya bu süreçte üstün bir arabulucu görevini üstlenmiştir. Uydu yayıncılığı ve internet bilginin ve enformasyonun küreselleşmesini sağlamıştır. Teknik anlamda iletişimin küreselleşmesi 1969 yılında faaliyetine başlayan, uluslararası uydu haberleşmesine imkân sağlayan Intelsat ile başlamıştır. ABD öncülüğünde gerçekleşen küresel iletişim; politik, stratejik ve ekonomik çıkarlara hizmet eden yönleriyle eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Neo-liberal Dönüşüm ve Medya
ÜNİTE NO 12
YAZAR

NEO-LİBERAL EKONOMİ POLİTİKALARI VE TEMEL KAVRAMLARI

Kapitalizm 16. ve 18. yüzyıllar arasında Batı Avrupa’da ortaya çıkmış ve Sanayi Devrimi ile doruk noktasına ulaşmıştır İlk ortaya çıktığı andan itibaren de sadece bir ekonomik sistem olmamış; bir toplumsal biçimi, siyasal sistemi de işaret etmiştir. Bir ekonomik sistem olarak bakıldığında kapitalizmin temel özelliklerinden bir tanesi periyodik olarak krizlere girmesidir. Kapitalist ekonomi her krizden sonra ekonomik yeniden yapılanma politikalarını devreye sokarak mevcut sistemin yapılarını, kurallarını ve politikalarını ortadan kaldırır.

1970’lere Kadar Olan Dönemin Görünümü

1970 öncesi dönemde ekonomi politikalarında yaşanan dönüşümün en belirgin örneklerinden birisi 1929 krizi sonrası yürürlüğe konulan ekonomi politikalarından takip edilebilir. ABD ve Batı Avrupa ülkelerini yıkıcı düzeyde etkileyen bu ekonomik bunalım aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmıştır:

- ABD bankacılık yapısındaki yasal boşluklar,
- ABD’nin savaş sırasında verdiği kredileri tahsil edememesi,
- Almanya’nın savaş borçlarını ödemek için para basması ve bunun enflasyonu arttırması,
- ABD’nin ithalatını sınırlandırması dünya genelinde arz fazlası oluşması,
- İngiltere’de yaşanan dış ticaret krizidir.

1970’ler Sonrasında Başlayan Yeniden Yapılanma

Refah devleti modeli ile sağlanan sermaye birikimi 1970’lere kadar işlevseldi ancak 1970’lerin ikinci yarısıyla birlikte sermaye birikimi yeni bir bunalıma girmiştir.. Krizin göstergeleri dünya genelinde aşağıda sıralanan sonuçlarla kendini hissettirdi:

- Fiyat artışları ve enflasyonun yükselmeye başlaması,
- ABD’de ödemeler dengesindeki tıkanıklık,
- Japonya, ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere’den oluşan G-5 grubunda kâr oranlarının ve büyüme hızının düşmeye başlaması,
- Dünya genelinde artan işsizlik oranı,
- 1971 yılında doların altına konvertibilitesini sağlayan Bretton Woods sisteminin çökmesidir.

Kapitalizmin bu yeni döneminde neo-liberal politikalar olarak adlandırılan yeni ekonomik model uygulanmaya konuldu ve sermaye birikim rejimi yenilendi. Bu yeni dönemde sermaye birikimi hem coğrafi genişleme ile bir başka ifadeyle daha önce serbest ticaret rejimine dâhil olmayan bölgelerin de serbest ticarete dâhil olmasına yönelik adımlar atılmasıyla, hem de sermaye için yeni yatırım alanlarının yaratılmasıyla sağlanmaya çalışıldı.

Ekonomik düzlemde neo-liberal politikalar aşağıdaki değişimleri içermiştir:

- Fordist üretim örgütlenmesi ile esnek üretim sistemlerinin eklenmesi ve melez üretim biçimlerinin ortaya çıkması,
- Ticaretin ve küresel yatırımın önünde kalan son engellerin de ortadan kaldırılması,
- Bölgesel ya da ulusal ikili ekonomik örgütlenmelerin oluşturulması,
- Uluslararası kapitalizmin bir önceki dönemde ticaret rejiminin dışında bırakılan hizmetler sektörüne doğru genişlemesi,
- Devletin küçültülmesi ve devlet tekellerinin sona erdirilmesi,
- Devletin ekonomik alandan çekilmesi,
- Malların, sermayenin ve hizmetlerin dolaşımındaki kamu müdahalelerinin terk edilmesi.
- Mali piyasaların bütünleştirilmesi

Hizmetler Sektörü ve İletişim Alanı İlişkisi

Bir ekonomik faaliyet alanı olarak hizmetler sektörü eğitim, ulaşım, iletişim gibi alanları kapsar. Ek olarak müteahhitlik, turizm, muhasebe, eğitim, danışmanlık, toptan ve perakende satış ağları, emlak

gibi hizmetler de bu sektör içine dâhil edilir. Hizmetler sektörünün neo-liberal politikalar çerçevesinde kurulan yeni ekonomi rejiminde önemli hâle gelmesi ve uluslararası ticaret rejimine dâhil edilmesinin temel nedeni, sermaye birikiminin sağlanacağı yeni alan olarak görülmesidir. Bir başka ifadeyle hammadde ve mal ticareti ile belli oranda kâr elde edebilen ve sermaye birikiminde devamlılığı sağlayamadığı için krize giren kapitalizm, hizmetler sektöründe devlet hâkimiyetini ve ulusal sınırlılıkları aşarak hem yeni bir yatırım ve kâr alanına hem de yeni coğrafyalarda yatırım yapma fırsatına kavuşmuştur. Sektörün neo-liberal politikalar açısından öneminin diğer nedenleri ise şöyledir:

- Sektörün ekonomik faaliyet alanları içindeki payının giderek artması,
- Yeni yatırım ve istihdam alanları yaratması,
- Malların, sermayenin, enformasyonun küresel düzeydeki dolaşımında telekomünikasyon ve iletişim hizmetleri bağlamında önemli rol oynaması,
- İletişim ağları, yeni iletişim teknolojileri, telekomünikasyon gibi iletişim mal ve hizmetlerinin jenerik, yani köklü değişimler yaratma potansiyeli olan teknolojiler içermesi nedeniyle sermaye birikiminin oturduğu teknoloji tabanı olarak görülmeye başlaması,

Hizmetler sektörünün küresel düzeyde ticarileştirilmesi başlığı altında değinilmesi gereken bir nokta da telekomünikasyon alanının serbestleştirilmesidir. Alan, özellikle 1980'lerden sonra hızla özelleştirme ve ticarileştirme politikalarının parçası hâline olmuştur. . Böylece de telekomünikasyon altyapısı hem sermaye için yeni bir yatırım alanı olmuş hem de üzerinden sunulacak yeni iletişim teknolojileri temelli içerik ve hizmetlerin de ticarî faaliyet olarak sunulmasının yolunu açmıştır. .

1980'lerle birlikte devreye giren neo-liberal politikalar ve 1990'larda başlayan küreselleşme süreci, kapitalizmin iletişim teknolojilerine önceki dönemlere nazaran daha da bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

NEO-LİBERAL POLİTİKALAR, SAYISALLAŞMA VE DÜNYADA MEDYA ENDÜSTRİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Neo-liberal politikalar çerçevesinde medya endüstrisinin her sektöründe özelleştirme, ticarileştirme, serbestleştirme ve kuralsızlaştırma politikaları devreye sokuldu. Bu noktada iletişim alanını yeniden düzenleyen yeni kurallar devreye girmiş, şirketler arası birleşme ve satın almalar artmış ve yoğunlaşma veya bütünleşme eğilimleri medya endüstrisini belirlemiştir. Medya endüstrisinde yaşanan yoğunlaşmanın/bütünleşmenin üç farklı biçimi vardır:

Yatay bütünleşme: Bir şirketin farklı hedef kitleleri kontrol etmek amacıyla belirli alt sektörlerde birden fazla şirkete sahip olmasıdır. Bunun medya endüstrisindeki görünümü şirketlerin birden fazla gazete, televizyon ya da internet şirketine sahip olmasıdır.

Dikey bütünleşme: Üretimden dağıtıma üretim zincirinin bütün halkalarını kontrol etmeye yönelik yoğunlaşma biçimidir. Medya endüstrisi özelinde bakıldığında şirketlerin içerik üretimi, altyapı, dağıtım, baskı gibi tüm alanlarda yatırımlarının olması dikey bütünleşmenin örneğidir.

Çapraz Bütünleşme: Şirketlerin belirli bir sektördeki güçlerini birleşme ve satın almalarla farklı sektörlerde de yaygınlaştırması ve kontrol alanını genişletmesidir.

1980'lerden sonra uygulamaya konan neo-liberal politikaların medya endüstrisindeki bir diğer yansıması da kamu yayıncılığının tasfiyesi olmuştur. Gerek Türkiye'de gerekse de dünyada, devletin ekonomik faaliyet alanlarından çekilmesi, siyasi aktörlerin aşırı müdahaleleri, kar edemeyen kurumlar oldukları için kaliteli içeriğe ve gelişen teknolojiye yatırım yapılamaması gibi argümanlarla desteklenen kamu yayıncılığının sonlandırılması süreci hızla ticari aktörlerin yayıncılık alanına yatırım yapmasını sağlamıştır.

Sayısallaşma, Yeni İletişim Teknolojileri ve Yöndeşme

Sayısallaşma ve yeni iletişim teknolojileriyle ortaya çıkan yeni içerik ve hizmetler, hem mevcut ve yeni aktörlerin yatırımlarıyla hem de bu aktörler arası ortaklıklar ve işbirlikleriyle medya endüstrisinin içinde olduğu değişim süreciyle birleşmiştir.

Sayısallaşma hem internet, cep telefonu, uydu teknolojileri gibi yeni iletişim teknolojilerinin, bir diğer adıyla yeni medyanın doğuşunu hem de daha önceleri birbirinden tamamen ayrı olan iletişim hizmetleri arasındaki sınırların ortadan kalkmasını, bir başka ifadeyle yöndeşme sürecinin başlamasını sağlamıştır. Böylece üç ayrı alan olan yayıncılık (gazete, radyo, televizyon), telekomünikasyon ve veri işlem sektörleri içi içe geçmeye başlamıştır. Bu durumun sonucu olarak önceden ayrı ve farklı dünyaları olan yayıncılar, kablo şirketleri, eğlence firmaları, telefon taşıyıcıları, bilgisayar üreticileri ve internet kullanıcıları bir araya gelmiştir. Bu değişim sadece teknolojik bir değişimi değil kurumsal bir dönüşümü, sektörel bir yöndeşmeyi de mümkün kılmıştır.

NEO-LİBERAL POLİTİKALAR, SAYISALLAŞMA VE TÜRKİYE'DE MEDYA ENDÜSTRİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye'de medya sektörünün bugün aldığı biçimin tarihsel seyri içinde, özellikle 1990'ların ikinci yarısına kadar olan dönemle ilgili olarak mutlaka belirtilmesi gereken iki önemli dinamik vardır. Birincisi basın kuruluşlarının yeni baskı teknolojilerine yaptıkları yatırımlardır. İkincisi ise neo-liberal ekonomi politikalarının Türkiye'de uygulanmaya başlamasının ilk adımı olan 24 Ocak Kararları'dır.

Yeni Baskı Teknolojilerinin Basın Endüstrisini Dönüştürmesi

1970'lerden itibaren Türkiye'de basın endüstrisi o dönem için oldukça ileri bir teknoloji olan ofset teknolojisine yatırım yapmaya başladı. Dönem itibariyle oldukça pahalı olan bu yatırım bir yandan Türkiye'de gazeteciliği teknolojik düzeyde ileriye taşıdı, diğer yandan da basın endüstrisinde yoğunlaşma eğilimlerinin başlamasının ilk adımı oldu. Ofset teknolojisi sayesinde gazeteler daha hızlı ve renkli olarak basılabilir hale gelirken ofset teknolojisinin kapasitesi ile farklı basılı yayınların da basılması mümkün oldu ve basın kuruluşları hızla bu teknolojik olanaktan yararlanma yoluna gitti.

24 Ocak Kararları'nın Basın Endüstrisine Etkileri

24 Ocak Kararları'nın basın sektöründeki en belirgin etkisi, sektörün ciddi finansal sıkıntılar yaşamaya başlaması ve birkaç kişinin bir araya gelerek gazete ya da dergi çıkarabildiği dönemin sona ermesi oldu. Çünkü 24 Ocak 1980'e kadar uygulanan gazete kâğıdına devlet sübvansiyonu kaldırıldı ve gazete kâğıdının fiyatı ciddi oranda yükseldi. Bu da sektörün ciddi para sıkıntısı içine girmesine neden oldu ve ancak büyük sermaye gruplarının desteğini alabilen yayın organları hayatta kalabildi. Sonuçta büyük sermaye gruplarına bağımlılık arttı ve sektöre asıl mesleği gazetecilik olmayan ve sermayesini ticaret yaparak biriktirmiş kişiler girmeye başladı.

Dönüşümün İdeolojik Boyutu

1985 yılına kadar kesintisiz devam eden yeni ekonomik program, "alternatifi yok" sloganıyla ve yoğun bir ideolojik kampanya ile halka yayılmaya çalışıldı. Alternatifinin olmadığı sürekli olarak vurgulanan bu ekonomi politikasının pek çok ögesi zaman içinde 'serbest piyasa ekonomisi', 'hür teşebbüs', 'köşeyi dönme' ve 'orta direk' gibi ideolojik anlamlar içeren klişeler aracılığıyla toplumun çeşitli kesimlerine benimsetildi. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de neo-liberal ekonomi politikalarına onunla uyumlu siyasal bir çizgi/ideoloji eşlik etti ve bunları toplum kesimlerine yayma noktasında da sermayenin gittikçe etkisi altına giren basın kuruluşları/medya önemli rol oynadı. Bu durum özellikle yayıncılık alanının dönüştürülmesinde somutlaştı.

1990'larla birlikte küresel neo-liberal ekonomik sistemle/yeni dünya düzeni ile daha da bütünleşme yolunda hızla ilerleyen Türkiye'de yayıncılık alanının dönüştürülmesi, ihtiyaç olan ideolojik zeminin yaygınlaşması ve yerleşmesi için hem bir zorunluluk olarak ortaya çıktı hem de bir araç olarak kullanıldı.

1990'lardan Sonra Türkiye'de Medya Endüstrisindeki Dönüşüm

Türkiye'de medya endüstrisinin yeniden yapılanması, gazetelerin yatay, çapraz ve dikey yatırımlar, birleşmeler ve satın almalar yoluyla holdingleşmesi ve dev medya endüstrilerine dönüşmesi ile başlayıp başka alanlarda sermayelerini biriktirmiş holdinglerin alana girişiyle devam etti. Özellikle 1990'lardan sonra medya alanına dönük yatırımlarda bir hareketlilik yaşanmaya başladı.

Türkiye'de 1990'lardan sonra medya endüstrisinde yaşanan dönüşümlerin bir diğer boyutunu da yeni iletişim teknolojileri belirlemiştir. Hem medya endüstrisindeki yerleşik oyuncular hem de medyada yatırımı olmayan sermaye grupları, yeni iletişim teknolojilerine yatırım yaparak medya endüstrisindeki pozisyonlarını güçlendirme ya da alana yeni iletişim teknolojileri dolayısıyla girme doğrultusunda adımlar attı.

2000'li yıllardan itibaren ise Türkiye'de medya endüstrisinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin en belirgin niteliği medyadaki sermaye yapısının değişmesidir.

NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM ÇERÇEVESİNDE MEDYA İKTİDAR İLİŞKİLERİ

1980'lerdeki yeniden yapılanmayla birlikte basının sermayeye bağımlı hale gelmesi basın iktidar ilişkilerinde de dönüşümün tetikleyicisi olmuştur. Gazete sahiplerinin başka alanlarındaki yatırımlarından dolayı siyasi iktidarların basına müdahale şekilleri değişmiş ve artmıştır. Öncesinde iktidarların basına gazete kapatma, haber toplamasını engelleme vb. gibi direkt olarak yaptığı müdahale biçimleri, diğer sektörlerdeki yatırımlarına yönelik yaptırımlarla dolaylı hale gelmiş ve çok daha geniş bir alana ulaşmıştır. Medyanın sermaye yapısının değişimi neticesinde ortaya çıkan sorunların 'yapısal' olduğunun altı çizilmelidir. Yani bu sorunların kişiler ve kurumlarla güçlü bağları yoktur. Bu nedenle örneklerine Türk medyasında sıkça rastlanıldığı gibi, basın alanında sahipliği elde tutanların veya siyasal iktidarların değişimi, bu sorunların biteceği anlamına gelmemektedir. Örneğin Doğan medyası el değiştirip Demirören Medyası'na dönüştüğünde mülkiyet sahibi ve anahtar editöryal personelin değişikliği dışında fazla bir şey değişmemektedir. İşte tam da bu noktada basın özgürlüğü önündeki en büyük engel, onun sermaye yapısından kaynaklandığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Enformasyon Toplumu Tartışmaları
ÜNİTE NO 13
YAZAR

ENFORMASYON TOPLUMU TARTIŞMALARI

Tarım devrimi yaklaşık olarak bin yılda, sanayi devrimi üç yüzyılda ve günümüzde son devrim olarak görülen bilişim devriminin ise yüzyıldan daha kısa sürede gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Makineleşmeyi temel alan Sanayi Devrimi ile Sanayi toplumuna geçiş sağlanmıştır. Enformasyon teknolojilerini temel alan teknoloji devrimiyle de Enformasyon Toplumu'na geçilmekte olduğu görülmektedir.

ENFORMASYON TOPLUMU VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Günümüzde 'bilişim çağı' ya da 'enformasyon çağı' ve "bilişim toplumu" ya da "enformasyon toplumu" deyimlerinin pek sık kullanıldığı görülmektedir. Her iki kavramın da İngilizcede 'information era' ve 'information society' karşılığında kullanıldığı görülmektedir. 'information' sözcüğü kimileri tarafından 'bilgi' kimileri tarafından da 'bilişim' sözcüğüyle karşılanmaktadır. Ayrıca 'Information' kelimesi karşılığında 'enformasyon' sözcüğünü kullananlar ya da 'malûmat' diyenlerinde bulunduğu görülmektedir. 'Bilgi çağı', 'bilişim çağı', 'enformasyon çağı' terimleri aslında yeni bir toplumsal dönüşüm çağına işaret etmekte ve toplumun yeni bir toplumsal yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Bu toplumlar genel olarak, İngilizce karşılığı 'information society', Türkçe karşılığı ise 'enformasyon toplumu' olarak nitelenen, yeni bir toplumsal yapıya evrilmektedirler.

Bu devrimi, enformasyon toplumunu ve bu toplumun sosyo-ekonomik- teknolojik yapısını ele almadan önce, konuya açıklık kazandırmak için bazı temel kavramlar üzerinde durmak gerekir.

Enformasyon, Veri ve Bilgi

Enformasyon, veri ve bilgi kelimeleri çoğu zaman birbirine karışarak, yerlerine geçecek şekilde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı ünite içerisinde bir anlam karmaşası oluşturmamak için enformasyon, veri ve bilgi kelimelerinin tanımlarını vermek gerekir. İnsanlar için anlamlı olan ve kullanılabilir bir şekle getirilen veriye enformasyon denmektedir. Veri ise örgütlerde veya fiziksel çevrede meydana gelen olayları temsil eden, insanların anlayabileceği ve gerektiğinde kullanabileceği şekilde ayarlanıp düzenlemeden önceki ham gerçekler yığını olarak tanımlanabilir. Bilgi ile enformasyon arasındaki farklar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Enformasyon bağımsız ve kendisine özgü bir karakteristik özellikler sergilerken, bilgi kişiselleştirilmiştir ve insani özellikte bilişsel bir boyut oluşturmaktadır.
- İnsanların enformasyonla olan bağlantılarını koparmak, bilgiyle olan bağlantılarını koparmaktan daha kolaydır.
- Bazı durumlarda net olmayan, çelişkili bir enformasyona sahip olunabilir, ancak bilgi de netlik vardır ve çelişki söz konusu değildir.
- Enformasyon bilgiye göre daha maddi bir özellik sergilemektedir.

Enformasyon Teknolojisi

Enformasyon teknolojisi, genel olarak, teknolojik gelişmelerle birlikte sunulan imkânlar dâhilinde enformasyon ile bilginin, insanların yönlendirmesi ile bilgisayarlar tarafından elektronik ortamda yeniden yapılandırılma, biriktirilme, işleme, aktarılma, sergilenme, organizasyonu yapma ve tüm bunların sonucu olarak kullanılmaları olarak tanımlanabilir.

Tarım, sanayi ve enformasyon toplumunun temelinde kendi devirlerinde kendilerine özgü özellikleri olan belirli teknolojiler yatmaktadır. Bu teknolojik gelişmelerle birlikte toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda değişimler gerçekleşmekte ve böylelikle yeni değişim süreçleri ortaya çıkmaktadır.

Enformasyon Toplumu

Enformasyon toplumu, insanların yaşamlarında meydana gelen çeşitli enformasyonlara kolay erişebilmelerine olanak sağlayan, sonrasında bu enformasyonu bilgiye dönüştürebilmelerini

gerçekleştiren ve dolayısıyla kendilerini yaşadıkları çağa uygun olarak geliştirebilmelerine olanak tanıyan bir toplum olarak tanımlanmaktadır.

Bir toplumun Enformasyon Toplumu olarak adlandırılmasında ölçülebilir bir dizi verinin bulunmasının gerekli olduğu görülmektedir. Burada önemli olan nokta “Bir toplumun hangi ölçütler içerisinde bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olduğunda Enformasyon Toplumu olma aşamasına ulaşmış olacağı” sorusudur. Bu toplumun enformasyon altyapısı ve bu altyapının sahip olduğu geliştirici potansiyeller bu açıdan önemlidir.

ENFORMASYON TOPLUMUNDA EKONOMİK, TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE DEĞİŞEN TOPLUM YAPISI
Enformasyonun etkilediği birçok alan bulunmaktadır. Bunlar genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Teknoloji:** Enformasyon toplumunda bilgi ve iletişim teknolojileri fabrikalardan bürolara, evlerden eğitim kurumlarına kadar her yerde yayılmaktadır.
- **Toplumsal:** Enformasyon toplumunda, enformasyonun yaşam standartlarını yükselttiği yönündeki görüşlerin artması ve bu enformasyonları kullananların enformasyona ulaşım olanaklarının giderek yaygınlaşması gerçekleşmektedir.
- **Ekonomik:** Enformasyonun katma değer ürettiği, yeni iş alanları ve olanakları ortaya çıkardığı görülmektedir.
- **Siyasal:** Enformasyon toplumu, artık enformasyona erişimin özgürlüğünü alan, katılım oranının artması ve oydaşma ile siyasal sürece katılımında kişilerin önünü açması açısından önemlidir.
- **Kültürel:** Enformasyon toplumunda enformasyonun kültürel değerinin de farkına varılıp hem ulusal ve hem de bireysel gelişimin gerçekleştirilmesinde önemli bir işlevinin olduğu görülmektedir.

Ekonomik Bir Sektör Olarak Enformasyon Toplumu

Enformasyon toplumundaki meslek yapısı sanayi toplumundaki meslek yapısından daha farklı bir meslek yapısı olarak görülmektedir. Bu toplumda sanayi toplumunun mavi yakalı işgücünün yerini beyaz yakalı işgücüne bırakmıştır. Daha gelişmiş, ilerlemeye yönelik yüksek teknoloji kullanılacağından üretim esnasında işçi sayısında azalma olacaktır. Bu toplumda işgücünün sanayiden daha çok hizmet sektöründe toplanmasının da muhtemel olduğu görülecektir.

Enformasyon kapitalizmi olarak da adlandırılabilir bu dönem içerisinde ekonomide merkeze yerleşmiş olan sanayiler, malların üretimi ve dağıtımının yanında enformasyon ve bilginin üretimi ve dağıtımıyla da ilgilenmektedirler.

Enformasyon toplumunun ekonomik boyutu hakkında Fritz Machlup’un 1962’de yayınlanan “ABD’de Bilginin Üretimi ve Dağıtımı” adlı eserinde bilgiyi ekonomik analizlerde ilk defa bir veri olarak almaktadır. Ona göre bilgi son üründür.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Enformasyon Toplumu

Enformasyon Toplumu geçmede en önemli aracın bilgisayar teknolojisinin yaygınlaşması olduğu söylenebilir. Birçok ünlü düşünür sanayi devriminde makinenin bulunup gelişmesi ne ifade ediyorsa, enformasyon çağında da bilgisayar teknolojisinin onu ifade ettiği hakkında hemfikirdir.

ENFORMASYON TOPLUMU TARTIŞMALARI

Enformasyon toplumu üzerine birçok düşünür fikirlerini beyan etmiş ve bunun üzerine de birçok çalışma yapılmıştır. Bu isimlerden ilk olarak Daniel Bell’den bahsetmek gerekir. Bell, sanayi sonrası toplum olarak adlandırdığı bu toplum biçiminde temel dinamiğin enformasyon olduğunu ve buna dayandığından bahseder. Diğer bir isim Japon toplumbilimci Yoneji Masuda’dır. Masuda enformasyon toplumundan ilk olarak bahseden kişidir. Ona göre enformasyon toplumunda temel dinamik enformatik üretimdir.

Enformasyon toplumunun sanayi toplumundan en büyük farkı, onda maddi üretim önemliken, enformasyon toplumunda önemli olan enformasyonun kendisidir. Bu konuda Alvin Toffler, Enformasyon Toplumu’nu, daha çok “teknolojinin gelişmesinin sonucu” olarak görmektedir. Medya üzerine çalışmalar yaparak küresel köy kavramını ortaya atan Marshall McLuhan ise, “elektronik iletişim araçlarının baskın olduğu ve bu araçlar sayesinde küresel köy ortamının yaşandığı bu toplumun ” Enformasyon Toplumu olduğunu söyler. Bu yeni oluşan toplumsal yapının daha önce gerçekleşen ‘Mekanik Çağ’ın etkisini azaltacağı hatta sileceğinden bahseder. Peter Drucker’in bilgi toplumu olarak adlandırdığı bu toplum için “Temel ekonomik kaynak, yani üretim araçları artık doğal kaynaklar, sermaye, emek değildir. Buradaki en önemli kaynak ‘bilgi’dir ve gelecekte de bilgi olacaktır” sözlerini ifade etmektedir. Bu konuda Manuel Castells ise network (ağ toplumu) ya da bilgi (enformasyon) toplumu olarak gördüğü bu toplumsal dönüşümde gelişmenin ve üretimin bilgi ağlarıyla ve bilişim sistemleriyle birlikte örgütlerin oluştuğundan bahsetmektedir.

ENFORMASYON TOPLUMUNDA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Enformasyon toplumu ile birlikte toplumsal olarak birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Psikolojik sorunlar
- Hukuksal sorunlar

- Gözetim sorunları

Psikolojik Sorunlar

Enformasyon toplumunun getireceği sorunlardan ilki psikoloji ile ilgilidir. Enformasyon toplumuna geçişle birlikte psikoloji araştırmalarında genel olarak kişilerarası ilişkiler, değişen kimlik yapıları, insanların kendilik arayışları, davranışsal ve duygusal bazı sorunların daha çok ön plana çıktığı ve bunlara yönelik inlemelerin yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Psikoloji, psikolojinin hem öznesi hem de nesnesi olan insandaki değişimleri takip etmektir. Birçok psikolojik inceleme mevcut bulunmaktadır. Örneğin gelişim psikolojisi alanı bilgisayar çağında büyüyen çocukları, bilişsel, sosyal, duygusal ve zihinsel yönleriyle incelemektedir.

Hukuksal Sorunlar

Enformasyon toplumunun getireceği sorunlardan bir diğeri de hukuksal sorunlardır. Mevcut fikirsiz mülkiyet rejimi de tüm bunlara bağlı olarak, değişen koşullar karşısında etkinliğini büyük ölçüde kaybederek, bazı durumlarda yetersiz kalabilmektedir. Artan enformasyon ve bilgiye bağlı olarak, bilgi üzerindeki haklara da saldırılar olmaktadır. Bu saldırılar genel olarak bilgi hırsızlığı, sahtecilik ve taklitçilik gibi durumlar olarak kendini göstermektedir. Enformasyon toplumunda telif haklarına, patentlere, markaların ve ticari sırların ihlaline her alanda ve her yerde rastlanabilmektedir.

Gözetim Sorunları

Gelişen teknolojiyle birlikte artık dünyanın uzaydan gelen sinyallere kapalı bir bölgesi kalmamıştır denilebilir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun yerkürenin her noktasında elektromanyetik sinyaller sese ve görüntüye dönüşerek zihinlere akmaktadır. Enformasyon çok katmanlı ve karmaşık bir endüstri olarak siyasette, kültürde, dinde, sanatta ve ekonomide küresel değerler üretmekte ve bunları kendi inka yöntemlerine göre benimsetmektedir.

Enformasyon toplumunda teknolojinin sunduğu imkânlarla birlikte 'gizliliğin' ve 'şeffaflığın' iktidar ilişkileri bağlamında iç içe girdiği de görülmektedir. Bireylerin düşünceleri, eylemleri ve tercihleri gitgide şeffaflaşırken egemen güçler de bu teknolojiler sayesinde alabildiğince gizli kalmaktadır.

Günümüz şehri gittikçe Manuel Castells'in "enformasyon şehri" dediği şehre benzemektedir. Castells bunu, kapitalist yeniden yapılanmayı hem bilgilendiren hem de onun tarafından bilgilendirilen yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin dâhil olduğu bir dönüşüm olarak görmektedir. Şehirlerde eski yerlerin alanı giderek "akışların alanı" olarak değişmektedir. Bu akışlar, elektronik uyarıcılar ve devrelerce meydana getirilir ve bunlar kapital sistemin bilgi, teknoloji, imge ve sembol akışları olarak görülebilir. İster dar manada radyo, televizyon, gazete ve dergiler yoluyla verilen bilgi ve haberi esas alınsın, ister en geniş anlamda bütün ayrıntılarıyla bilinç endüstrisini esas alınsın enformasyon çağın en yaygın ve etkin egemenliklerini elinde tutmaktadır. Sinemayı, eğlenceyi, seyahati, müziği, sporu, giyim-kuşamı ve nihayet yeme içmeyi bu endüstriden azade düşünmek ve enformasyonu kavram olarak ne bilginin ne de haberin kalıpları içine sıkıştırmak pek mümkün değildir.

DERS ADI İletişim Tarihi ve Sosyolojisi
ÜNİTE ADI Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplum
ÜNİTE NO 14
YAZAR

Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplum

Operatörler, medya işletmecileri, internet servis sağlayıcıları ve yazılım programları arasındaki sınırların bulanıklaştığı, yeni bir ekosistemin ortaya çıkmasına tanık oluyoruz. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bilgisayarların tanıtılmasından bu yana bilgi ve iletişim teknolojileri inanılmaz bir hızla gelişti. Steve Jobs tarafından kişisel mikrobilgisayarın icadı ile bugünkü iletişim tekniklerinin kullanımı arasında dev adımlar atılmıştır. Yeni iletişim teknolojileri bir yandan beynimizin yeteneklerini artırırken diğer yandan daha fazlasını hayal etmek için bizi biraz daha cesur olmaya davet etmektedir.

Var olduğu andan itibaren hem doğayla hem de toplumla etkileşim içinde olan insan, iletişim dediğimiz büyük kültürel donanımını geliştirirken çeşitli teknikler kullanmıştır. Özellikle kitle iletişimde geliştirdiği yeni tekniklerle zamanın ve mekânın sınırlılıklarını aşmaya çalışmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren işbölümünün fazlaşması, toplumsal üretim sürecinin çok daha karmaşık hâle gelmesiyle birlikte iletişimin, bireysel ve toplumsal yaşam içindeki işlevleri ve etkinliği de artmaya başlamıştır. Telgraf (1837) ve telefon (1876) uzun mesafeler boyunca neredeyse anında iletişime izin vermiştir. Kablosuz telgraf (1895) ve HF telsiz (1926), transistör, mikro işlemci vb. temelli iletişim, her bir noktayı bir kablo ile bağlamak zorunda kalmanın fiziksel kısıtlamasını ortadan kaldırmıştır. Radyo ve televizyonla birlikte teknoloji, yüksek bant genişlikli kanalların kullanılmasını sağlayacak boyutlara ulaşmış ve 1950'lerde uydu ve uzay haberleşme sistemlerinin geliştirilmesinin önü açılmıştır. 1970'lerde ise İnternet tabanlı ilk taşınabilir iletişim cihazlarının ve teknolojilerinin gelişimine tanık olunmuştur. Mobil ve çevrimiçi iletişim sistemleri, 1980'lerde piyasaya sunulduğundan bu yana hızlı bir şekilde büyüyerek bugünkü iletişim teknolojisinin baskın biçimini oluşturmuşlardır.

İnsan doğası ile teknik ve teknoloji arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Homosapiens (düşünen, idrak insan) olarak tanımlanan insan, aynı zamanda alet yapma, üretme becerisinden dolayı homofaber olarak da nitelendirilmektedir. Doğadaki diğer canlılardan farklı olarak insan, varlığını sürdürebilmek adına doğayı şekillendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü insanın kendini koruyabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için sahip olduğu tek şey, var olanı şekillendirebilme yeteneğidir. Bu nedenle insan var olduğu sürece teknolojik üretimin de devam edeceği söylenebilir. Bu noktada şu soru akıllara gelmektedir: Acaba teknoloji mi toplumları yönlendirir yoksa toplumsal koşullar mı teknolojiyi belirler? Teknolojik deterministler, insanın ve toplumsal yapının dönüşümünde teknolojinin temel belirleyen olduğunu ileri sürmektedirler. Aksini savunanlar ise teknolojiye değil, bu teknolojiyi ortaya çıkartan toplumsal koşullara odaklanılması gerektiğini iddia etmektedirler. Şu gerçektir ki geçmişte kullandığımız basit aletlerden farklı olarak günümüzün yeni teknolojileri, hayatın her alanını kapsayan ve şekillendiren çok karmaşık üstel teknolojilerdir. Bu teknolojilerin belirleyici rolünün gelecekte daha da artacağı öngörülmektedir. Güncel gelişmeler artık teknikten öte, teknolojiden söz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Antik Yunanca'da beceri ve sanat anlamına gelen teknik; insanın doğayla giriştiği etkileşiminde kullandığı pratik bilgi ve becerileridir. İnsanın hayatta kalma mücadelesinde ortaya koyduğu basit ve işlevsel pratikleri vurgulamaktadır. Teknoloji ise tekniğin ötesinde bir toplumsal örgütlenme ve üretim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstrinin çeşitli dallarında kullanılan araç, makine, süreç ve yöntemleri ifade eden teknoloji; insanın dünyayı anlamak ve kontrol etmek için geliştirdiği bilgi ve yöntemlerde kendini göstermektedir. İletişim teknolojileri; iletişimi kolaylaştırmak ve etkin kılmak için kullanılan teknikler, araçlar ve yöntemlerdir. Bilgi teknolojileri ise iletilen içeriği oluşturmak, kaydetmek, değiştirmek, depolamak ve görüntülemek için kullanılan teknikleri, araçları ve yöntemleri ifade etmektedir. Bu iki tür teknoloji, bilişim teknolojilerinin telekomünikasyon ağına uygulanmaya başlandığı 1970'lere kadar ayrı olarak geliştirilmiştir. "Bilgi ve iletişim teknolojileri" (BİT) terimi, bu iki tür teknolojinin ve ilgili endüstrilerin birleşmesini yansıtmak için kabul edilmiştir. Bugün geliştirilen ve uygulanan BİT, modern

telekomünikasyon ağları ile entegre çalışan bilgisayarlar ve bilgisayarlara uygulanabilir teknolojilere vurgu yapmaktadır.

Tarihsel süreçte teknolojik gelişimin bazı dönemlerde çok hızlı gerçekleştiği görülmektedir. Dönüşüme ivme kazandıran şey, bazen farklı bir enerji kaynağı, bazen de teknolojik bir ürün olmuştur. Bu kapsamda teknolojinin evrimi dört grupta ele alınmaktadır. Bunlar: Endüstri 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0 dönemleridir.

Endüstri 1.0, insanlığın teknikten gerçek anlamda teknolojiye geçtiği sanayileşmenin ve makineleşmenin ilk dönemidir. Bu süreçte su ve buhar gücünü kullanan mekanik üretim sistemleri devreye girmiştir. Makineleşmeyle birlikte fabrikalar ve atölyelerde seri üretim başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda günümüz modern toplumsal yapılarının temelini atıldığı dönemdir. Endüstri 2.0 ise ilk dönemin ardından elektriğin kullanılmasıyla birlikte başlamıştır. Elektrik; su ve buhar gücünün yerini alarak makineleşme sürecini hızlandırmıştır. Endüstri 3.0 olarak bilinen üçüncü sanayi devrimi ise elektroniğin hâkim olduğu evredir. Bilgisayar merkezli bilgi ve iletişim teknolojileriyle başlayan bu evre yavaş yavaş yerini endüstri 4.0 olarak tasarlanan endüstri 4.0'a bırakmaktadır.

Yeni Medya Teknolojilerinin Bileşkesi Olarak İnternet 1990'larda kitlelerle buluşan internetin kullanımı aslında çok daha eskiye dayanmaktadır. İlk internet uygulaması ABD'de, savunma amaçlı ARPANET projesi olarak başlamıştır. 1960'lı yıllar bilgisayarların bilimsel araştırmalarda ve güvenlik alanlarında kullanılmaya başladığı yıllardır. Bu dönem ayrıca iki kutuplu dünyada ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş dönemidir. Bilgisayar teknolojisi yeni olduğu için oldukça pahalı ve profesyonellik getirmektedir. Bu nedenle bilgisayarlar henüz gündelik hayatın bir parçasına dönüşmemiştir ve bireysel kullanıcılar yoktur. Yavaş yavaş, ağ genişledi ve diğer üniversiteler ile ABD yetkilileri birbirine bağlandı. 1973'te ağ sonunda Atlantik'i geçti ve Avrupa'da da kullanılmaya başlandı. 1983 yılında, eski ağı İnternet'in ayrılmaz bir parçası yapan Arpanet için TCP/IP ağ protokolü de kullanıldı. 1990 yılında Arpanet, 1985'ten beri var olan NSFNet (NSF-ABD Ulusal Bilim Vakfı) ile yer değiştirerek onun yerini aldı. NSFNet daha sonra 1995'te terk edildi. 1990'lar aynı zamanda internetin bütün dünyaya açılmaya başladığı ve bireysel kullanıcıların devreye girdiği yıllardır. İnternet artık bir kitle medyasına dönüşmüştür. Türkiye'de internet uygulamaları üniversitelerin öncülüğünde başlamıştır. İlk bağlantı 1993 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) gerçekleştirilmiştir. 1994-1996 yılları arasında Bilkent, Boğaziçi, Ege ve İstanbul Teknik üniversiteleri ağa bağlanan diğer üniversiteler olmuştur. Üniversitelerin dışında ağa dâhil olan ilk kurum ise 1994 yılında Merkez Bankasıdır. Diğer kuruluşların ve bireylerin internetle tanışmalarıysa 1996 yılının sonlarında mümkün olabilmıştır.

Toplumsal Alana Erişim ve Bağlantılılık

Yeni iletişim teknolojilerinin bireysel ve toplumsal alana kattığı en önemli şeylerden biri sağladığı erişim ve bağlantılılık imkânlarıdır. Öyle ki günümüz dünyasında erişim ve bağlantılılık hakkı, doğuştan kazandığımız evrensel insan hak ve özgürlüklerinden biri olarak tanınmaya başlamıştır. Yaşama, eğitim, sağlık, haber alma hakkı gibi erişim hakkı da yakın bir gelecekte temel insan hak ve özgürlükleri arasına girecektir. "We Are Social and Hootsuite" 2019 raporuna göre dünyada cep telefonu kullanıcı sayısı nüfusun yüzde 67'sine erişerek 5 milyarı aşmış durumdadır. İnternet kullanıcı sayısı 4 milyar 388 milyon ve sosyal medya kullanıcı sayısı ise 3 buçuk milyara yaklaşmış durumdadır (Resim14.3). Aynı rapora göre Türkiye'de aktif internet kullanıcı sayısı 59.3 milyon, sosyal medya kullanıcı sayısı ise 52 milyondur. Aktif mobil sosyal medya kullanıcı sayısı ise 44 milyon civarındadır. İvmenin bu şekilde devam etmesi durumunda 2025'te, dünya nüfusunun çoğunun, bir cep telefonu ile herhangi bir coğrafi engele takılmadan dünyayla bağlantılı hâle geleceği hesaplanmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştıkça fiyatları düşecek, hızları ve kapasiteleri artacaktır. Bu da erişim alanının daha da artmasına neden olacaktır.

İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Yansımaları

Gelişmiş iletişim teknolojilerinin muazzam ekonomik, politik ve askeri faydalar sunabileceği bilinmektedir. Bilgi gücüdür. Kanadalı araştırmacı Harold Innis'in vurguladığı gibi, iletişim teknolojileri toplumlardaki güç dağılımını ve imparatorlukların yükselişini ve çöküşünü güçlü bir şekilde etkilemiştir. Teknolojik olarak gelişmiş ülkeler için yeni iletişim teknolojileri ulusal ekonomiyi teşvik etmek, ulusal birliği sağlamak ve hızla büyüyen küresel ekonomik sistemde saygın bir yer edinmek için endüstriyel ve politik stratejilerin temel taşıdır. Gelişmekte olan ülkeler içinse ekonomik ve kültürel gelişmenin öncüllerinden biri olarak algılanmaktadır.

İletişim Teknolojilerinin Eğitim ve Öğretimdeki Yansımaları

Günümüz toplumlarının eğitim ve öğretim beklentileri nicelik ve nitelik bakımından değişmektedir. Birinci endüstri devrimi insan bedeninin erişim alanını genişletirken ikinci endüstri devrimi zihinlerimizin erişim alanını genişletmektedir. Önceleri sadece okuma yazmayla sınırlı beklentiler üstel bir büyümeyle ilkökulu bitirme, ardından lise, şimdilerde ise üniversite mezunu olma yönünde değişmiştir. Ayrıca eğitimden beklenen bireyleri hem hayata hem de iş ortamına hazırlayacak donanımı

kazandırması yönündedir. Milyonlarca insanın eğitsel beklentilerini karşılamak çok büyük imkânlar gerektirmektedir. İki yüz yıl önce teknoloji insanın fiziksel gücünün yerini almaya başlamıştı. Önceleri kas gücüyle yapılan işler sanayileşmeyle birlikte makineler aracılığıyla gerçekleştirilmeye başladı. Şimdinin otomasyon teknolojileri ise zihinsel gücümüzün artırılmasını sağlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte fiziksel çaba gerektiren işler zorluk olmaktan çıkarak zihinsel yoğunluk gerektiren işler değerlendirilmiştir. Bu da eğitimin çok daha öne çıkmasını sağlamıştır.

GELECEKTE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Çok yakın bir gelecekte bilgisayarlar, bugünkü görünüşleriyle bağımsız fiziksel nesnelere olmaktan çıkacak, ekranlar gözlüklerimize yerleştirilmiş, elektronik parçalar giysilerimize örülmüş olarak görsel sanal gerçekliğin içine tam olarak girmemizi sağlayacaktır. Böylelikle bir web sitesini ziyaret etmek, hem gerçek hem de simüle edilmiş ürünlerle ve insanlarla doğrudan etkileşime girebileceğimiz, en azından görme ve işitme duyularıyla bir sanal gerçeklik ortamına girme anlamına gelecektir. Dokunsal arabirimler insanlara ve ürünlere dokunmamızı sağlayabilecektir. Zengin etkileşimli arabirimler sayesinde fiziksel dünya ile sanal dünya arasındaki ayırım ortadan kalkabilecektir. 2020'lerin sonunda uygulanması planlanan içine girilebilen görsel-işitsel sanal gerçeklik ortamları, fiziksel işyeri kullanımını ortadan kaldıracaktır. Bazı uzmanlarsa ileride yaşadığımız yüzyılın ilk yarısının birbiriyle bağlantılı üç teknolojik devrimle anılacağını ifade etmektedir. Bu üç gelişme; Genetik, Nano teknoloji ve Robotbilimdir. GNR devrimi aslında eşliğinde olduğumuz bazı gelişmelerin olgunlaşmasını ifade etmektedir. Genetik çalışmalar yaşamın temelini anlama yönündeki çabalarımızı ifade etmektedir. İnsan genomunun çözülmesi ileride hastalıkları ortadan kaldırma, yaşam süresini uzatma, bedensel potansiyeli geliştirme gibi imkânlar sunabilecektir. Genetik gelişmeler bitki ve canlıların biyolojisine müdahale etme şansı tanıyacaktır. İletişim teknolojileriyle ilgili bu iyimser ve biraz da yüceltici görüşlerin yanı sıra kötümser ve reddiyeci iddialar da bulunmaktadır. Bu iddiaların başında dijital bölünme kavramıyla bilinen eşitsizlik olgusu gelmektedir. Tartışmaların ötesinde başa dönecek olursak üreten, şekillendiren insanın (homofaber) teknolojiden geri kalması veya teknolojinin durdurulması mümkün görünmemektedir. Bu muazzam gücün insanlığın refahı, mutluluğu ve özgürlüğü için kullanılabilmesi amacıyla hükümetlere, kurumlara, toplumsal kuruluşlara ve bireylere önemli görevler düşmektedir. Uzun vadeli ve yapısal dönüşümü hedef alan teknoloji politikaları oluşturulmalı ve daha bilinçli bireyler yetiştirmek için dijital okuryazarlığa önem verilmelidir. Geleceğin dünyası bilinçli, üretken, özgür ve daha cesur insanların dünyası olacaktır.